

Beleidskader Leren voor Duurzaamheid

(werkversie hangende de juridische vormgeving)

&

NME21 Leren voor een duurzame samenleving

Het 'Beleidskader Leren voor Duurzaamheid' beschrijft de uitvoeringsfase van de notitie 'NME21 Leren voor een duurzame samenleving'. Deze notitie is door staatssecretaris Faber op 28 juni 1999 aan de Tweede Kamer aangeboden.

Via een interbestuurlijke samenwerking is de Stuurgroep Programma Leren voor Duurzaamheid ingesteld. Daarin zijn vertegenwoordigd:

Departementen: LNV, VROM, BuZa/OS en OC&W

Gemeenten (via VNG)

Waterschappen (via UvW)

Provincies (via IPO)

Voorzitter: drs. B. van de Klundert, Ministerie van LNV, Directie Natuurbeheer.

Amsterdam, 10 maart 2000

NCDO
Postbus 18184
1001 ZB Amsterdam
Telefoon (020) 5503547
Fax (020) 620 87 16
E-mail: info@ncdo.nl

duurzame wereld
ncdo

INHOUDSOPGAVE

BELEIDSKADER ‘LEREN VOOR DUURZAAMHEID’	3
<i>uitvoeringsfase notitie NME21 2000 tot en met 2003</i>	3
1. INTERBESTUURLIJKE SAMENWERKING MET BETREKKING TOT NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE	3
2. DOELEN	3
3. HOOFDLIJNEN PROGRAMMA-AANPAK	4
<i>Provinciale programma's:</i>	4
<i>Landelijk programma</i>	5
4. STUURGROEP PROGRAMMA LVD	7
5. PROGRAMMA-ORGANISATIE LVD	8
6. PROCEDURE BIJ GESCHILLEN	9
7. MIDDELEN	9
8. BELEIDSEVALUATIE	11
NME 21 : “LEREN VOOR EEN DUURZAME SAMENLEVING”	13
1. DE UITDAGING	15
2. NME ALS BELEIDSINSTRUMENT	16
3. WAT MOET ER GEBEUREN?	18
A. POSITIEVERSTERKING	18
B. DOORWERKING*)	21
4. ROL OVERHEDEN EN INTERBESTUURLIJKE SAMENWERKING	22
<i>Gemeenten</i>	22
<i>Waterschappen</i>	23
<i>Provincies</i>	23
<i>Rijk</i>	23
5. UITVOERING	23
6. FINANCIERING	24
7. ACTIEPLAN 2000 - 2003	25
STREEFBEELDEN BIJ NME 21: LEREN VOOR EEN DUURZAME SAMENLEVING	27
WERKVELDSCHETS NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE	29
1. INLEIDING	29
2. HET WERKVELD ANNO 1998: ORGANISATIES, ACTIVITEITEN EN MOTIEVEN	29
3. ONTWIKKELINGEN	31
4. SLOT	32
BEGRIPPENLIJST BIJ “NME 21: LEREN VOOR EEN DUURZAME SAMENLEVING”	33

Beleidskader 'Leren voor duurzaamheid'

uitvoeringsfase notitie NME21 2000 tot en met 2003

Besproken in Stuurgroep LvD op 2 – 2 – 2000.

1. Interbestuurlijke samenwerking met betrekking tot Natuur- en Milieu-educatie

1.1. In het kader van de uitwerking van de interbestuurlijke notitie NME21 werken samen:

- Provincies, vertegenwoordigd door het Interprovinciaal Overleg (IPO);
- Gemeenten, vertegenwoordigd door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
- Waterschappen, vertegenwoordigd door de Unie van Waterschappen (UvW);
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)
- Ministerie van Buitenlandse Zaken/voor Ontwikkelingssamenwerking (BuZa/OS)
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OC&W) en
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV)

1.2. Deze samenwerking is gebaseerd op de brief van de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij met de notitie 'NME21, leren voor een duurzame samenleving' aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal (DN.19992954, d.d. 28 juni 1999);

1.3. Voorts is deze samenwerking gebaseerd op:

- het "Kaderplan Natuur- en Milieu-educatie" (TK 20 487, nr. 13);
- de brief van de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, mede namens de overige betrokken bewindslieden, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal (N954730 d.d. 20 juli 1995 en de nadere uitwerking d.d. 30-1-1996);
- en een vervolg op het Meerjarenplan Natuur- en Milieu-educatie in het Onderwijs 1992-1995 (TK 20 487, nr. 10) en de Extra Impuls NME 1996-2000 (TK20487, nr 15) die per 31-12-1999 is afgesloten.

2. Doelen

2.1. De interbestuurlijke samenwerking richt zich op het bereiken van de doelen van de notitie NME21. De uitvoeringsfase wordt genoemd: **Programma Leren voor Duurzaamheid (LvD) 2000 t/m 2003**. Dit omvat de uitvoering van de brief van de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij met de notitie 'NME21, leren voor een duurzame samenleving' aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal (DN.19992954, d.d. 28 juni 1999);

2.2. Het Programma LvD start op 01-01-2000 en eindigt op 31-12-2003.

2.3. Met genoemde samenwerking wordt in de periode 2000 t/m 2003 het Programma LvD met de volgende speerpunten gerealiseerd:

- maatschappelijke integratie van het leren voor leefbaarheid en duurzaamheid;
- versterking van de bestuurlijke verankering van NME in het (overheids)beleid;
- versterking van de structurele inbedding van NME in het onderwijs;
- voortgaande professionalisering en kwaliteitszorg in de NME-sector;
- optimalisering kennismanagement en ondersteuningsstructuur voor NME.

Deze speerpunten zijn nader uitgewerkt in bovengenoemde notitie: 'NME21, Leren voor een duurzame samenleving'.

2.4. Het programma LvD bouwt voort op eerdere initiatieven (zie 1.3) ter versterking van de positie van Natuur- en Milieu-educatie (NME) in Nederland. Inhoudelijk is er sprake van een verbreding. Leerprocessen maken substantieel deel uit van beleid dat is gericht op natuur, milieu, leefbaarheid en duurzaamheid. Het betreft dan:

- verbreding van de medeverantwoordelijkheid voor de ecologische basisvorming van (toekomstige) burgers;
- versterking van betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van burgers met betrekking tot leefbaarheid (leren voor leefbaarheid) en
- bijdragen aan het maatschappelijk debat en de daar uit voortvloeiende leerprocessen gericht op het verkrijgen van maatschappelijke betrokkenheid en daadkracht ter versterking van duurzame ontwikkeling (leren voor duurzaamheid).

2.5 Het Beleidskader Programma LvD is een nadere uitwerking van de Notitie NME 21 en is gericht op een goede balans tussen de gezamenlijke doelen en inspanningen van de bestuurlijke partners.

Het Rijk formuleert doelen en randvoorwaarden op hoofdlijnen. Het initiatief voor concretisering ligt bij de bestuurlijke partners op provinciaal niveau. De colleges van GS zullen worden uitgenodigd een regierol op zich nemen.

Gemeenten en waterschappen worden als bestuurlijke partners actief betrokken bij de programmering. Het programma LvD is aanvullend op hetgeen gemeenten en waterschappen reeds doen aan NME. Het gaat om vernieuwende programma's, gericht op de speerpunten zoals benoemd in 2.3. De provincie heeft hierbij een regierol. Er is sprake van bottom-up programmering. Gemeenten en waterschappen dragen bij aan de concretisering ondermeer door specifieke uitwerkingen en projecten. Deze krijgen vorm in de genoemde provinciale programma's die een interbestuurlijk karakter hebben (gemeenten, waterschappen, provincie en waar van toepassing gedecentraliseerde rijksdiensten).

2.6 Omdat het Programma LvD mede een voortzetting is van door de samenwerkende departementen reeds ingezette activiteiten, loopt een aantal reeds eerder aangevangen projecten door in de periode 2000 t/m 2003. Hieraan wordt vormgegeven in het landelijk ambitiestatement (zie 3.6).

3 Hoofdlijnen programma-aanpak

3.1. Ter realisering van de doelen van dit beleidskader wordt ingezet op de realisering van 12 provinciale (meerjaren-) programma's en 1 landelijk (meerjaren-) programma.

Provinciale programma's:

3.2 Het provinciale programma is een gezamenlijk plan van gemeenten, waterschappen en de provincie, in samenwerking met maatschappelijke organisaties en andere partners. De plannen of de hieruit voortkomende projecten kunnen ook interprovinciaal van aard zijn.

3.3 Elke provincie, als middenbestuur, geeft haar regierol vorm en inhoud door middel van het opstellen van een **Provinciaal Programma LvD** op basis van een **Provinciaal Ambitie Statement LvD 2000-2003 (PAS)**. Dit Ambitie Statement is de grondslag voor samenwerking tussen Rijk en decentrale overheden.

Hiermee wordt vorm gegeven aan ‘sturing op hoofdlijn en afrekenen op resultaat’ in de relatie tussen Stuurgroep LvD, namens de Staatssecretaris van LNV en de uitvoering op provinciaal niveau door de bestuurlijke partners.

3.4 Elke provincie heeft een regierol bij de uitvoering van de Programma LvD. Deze regierol omvat ondermeer:

- het (doen) opstellen en vaststellen van het Provinciale Ambitie Statement en het Provinciale programma LvD;
- het zorgdragen voor een goede afstemming met gemeenten en waterschappen en alle andere relevante partners;
- de zorg om het provinciale programma en de daaruit voortvloeiende projecten financieel af te wikkelen, volgens nadere afspraken;
- het jaarlijks achteraf te rapporteren over de voortgang van het programma en de bereikte resultaten aan de Stuurgroep LvD;
- de zorg voor communicatie (publiciteit) over het programma en de projecten binnen de provincie.

3.5 Het PAS-LvD 2000-2003 geeft per provincie, toetsbaar en resultaatgericht, aan welke ambities worden nagestreefd in de planperiode. Het omvat dus:

- uitwerking van de speerpunten in dit Beleidskader naar specifieke provinciale ambities. Dit is weergegeven in resultaatgerichte streefbeelden (conform notitie NME21), toetsbaar geformuleerd en opgedeeld in kalenderjaren;
- adequate beschrijving van de uitgangspositie bij aanvang van het Programma LvD en een weergave van de beoogde monitoring van resultaten;
- inzicht in de criteria voor projecten bij de provinciale programmering;
- indicatoren voor resultaatbeoordeling;
- inzichtelijkheid in de vormgeving van de interbestuurlijke samenwerking en in de wijze waarop gemeenten en waterschappen medeverantwoordelijkheid dragen voor de programmering.

3.6 Het PAS vormt de basis voor de samenwerking tussen het Rijk (via de Stuurgroep) en de afzonderlijke provincies voor de uitvoering van het Programma LvD en leidt tot beschikbaarstelling van budgetten.

Een basis voor de provinciale en landelijke (uitvoerings-) programma's wordt nog nader uitgewerkt. Een voorzet wordt gegeven onder 3.8

Landelijk programma

3.7 De Stuurgroep LvD geeft haar landelijke regie rol vorm en inhoud door middel van het (doen) opstellen van een **Landelijk Programma LvD**. Dit is een gezamenlijk plan van rijk, provincies, gemeenten en waterschappen op basis van het **Landelijk Ambitie Statement LvD 2000-2003 (LAS)**. Daarin zijn minimaal opgenomen:

- Landelijk Onderwijs Programma LvD 2000-2003;
- Programma LNV: Werken aan Duurzaamheid 2000-2003 (geclausuleerde budget NME21);
- uitwerking van de speerpunten NME21.
- kennismanagement, professionalisering;

3.8 Het LAS-LvD 2000-2003 geeft aan welke resultaten worden beoogd in de planperiode. Het omvat :

- nadere uitwerking van de doelen NME21 in samenhang met de Provinciale ambitiestatements LvD 2000-2003. Dit is weergegeven in resultaatgerichte streefbeelden (conform notitie NME21), toetsbaar geformuleerd en opgedeeld in kalenderjaren;
- adequate beschrijving van de uitgangspositie bij aanvang van de Programma LvD en een weergave van de beoogde monitoring van resultaten;
- kaderstelling voor innovatieve of aanvullende activiteiten ten opzichte van NME21 en de provinciale programma's;
- inzicht in de criteria voor projecten bij de landelijke programmering;
- indicatoren voor resultaatbeoordeling;
- inzicht in de werkwijze (Interbestuurlijke samenwerking).

In artikel 3.9 is nader uitgewerkt welke basis gehanteerd wordt voor de Provinciale en Landelijke (uitvoerings-)programma's.

3.8.1 Voor de geclausuleerde gelden van LNV wordt een vergelijkbaar ambitiestatement opgesteld door het departement, als onderdeel van het LAS;

3.8.2 Onderwijshiaten 2000-2003: teneinde versnippering van inspanningen gericht op het onderwijs te voorkomen, wordt bij aanvang van het Programma LvD een separaat programma vastgesteld in de Stuurgroep LvD waarin de hoofdlijn van het NME21-onderwijsbeleid (landelijk) wordt vastgelegd;

- Basis voor het onderwijsprogramma is het resultaat van de eerdere inspanningen gericht op het onderwijs (programma's PO, VO, Landbouw Onderwijs en BVE) gedurende het Meerjarenplan NME in het Onderwijs (1992-1995) en de uitvoering van de Extra Impuls NME 1996-2000;
- Grondslag is een analyse van de actuele stand van zaken in het onderwijs en de voortschrijdende inzichten die voortkomen uit de onderwijskundige vernieuwingen die in de onderwijssectoren zijn ingezet. Deze analyse is in 1999 uitgevoerd (IOWO, september 1999) en geeft aan welke hiaten aandacht vragen.
- Het Procesmanagement Voortgezet Onderwijs, het Procesmanagement Primair Onderwijs en de samenwerking van BVE/COLO (en/of hun rechtsopvolgers m.i.v. 1/8/2000) beoordelen de afspraken en projectvoorstellen op basis van hun sectorale deskundigheid en adviseren de Minister van OC&W via de Stuurgroep LvD over deelname en de uitvoering. Voor het Hoger Onderwijs zal de Commissie Duurzaam Hoger Onderwijs deze rol vervullen. Bij het Wetenschappelijk Onderwijs ligt aansluiting bij het Copernicus-handvest voor de hand;

3.9. De nadere uitwerking van de ambitiestatements wordt gerealiseerd onder bestuurlijke verantwoordelijkheid van respectievelijk de colleges van GS (provinciale programma's) en de Stuurgroep LvD (landelijk programma). De 12 provinciale programma's en het landelijke programma voldoen tenminste aan de volgende criteria:

- Uitgangspunten worden weergegeven op basis van de Provinciale- en de Landelijke Ambitiestatement(s) LvD 2000-2003: streefbeelden, uitgangspositie, monitoring, toetsingscriteria en werkwijze;
- het Programma getuigt van samenwerking en participatie van de overheidspartners en zo mogelijk maatschappelijk middenveld, onderwijs en bedrijfsleven;
- Er is sprake van substantiële medefinanciering van lokale en provinciale overheden en anderen bij de provinciale programma's;
- Er is substantieel aandacht voor het feit dat leren voor duurzaamheid verder kan gaan dan de eigen landsgrenzen. De internationale en/of mondiale aspecten van leefbaarheid en duurzaamheid worden ook belicht;

- Natuur- en milieuvraagstukken worden altijd uitgewerkt in samenhang met economische, sociale en culturele aspecten van duurzame ontwikkeling (beleidsintegratie);
- De activiteiten zijn innovatief van karakter en altijd aanvullend op het reguliere beleid van de actoren.
- plannen zijn vraaggericht- en marktgericht van aanpak;
- Er is aandacht voor evaluatie en kwaliteitszorg.

3.10. Het landelijk programma wordt opgesteld onder regie van de Stuurgroep Programma LvD. Het Landelijk Programma LvD wordt tot uitvoer gebracht door een programma-organisatie LvD.

3.11 Indicatoren voor prestatiebeoordeling LvD op basis waarvan de voortgang van de Programma LvD wordt gemeten (basis voor beleidsevaluatie, zie artikel 8). De prestatie-indicatoren zullen een nadere detail-uitwerking krijgen in een evaluatiekader. Het meten van voortgang richt zich op de speerpunten van beleid. De hoofd-indicatoren daarvoor zijn:

- Maatschappelijke integratie: diversificatie van het totale partnerbestand, overwegend bestaande uit maatschappelijke organisaties, bedrijven en anderen. Het aandeel niet-NME-organisaties stijgt.
- Verankering in beleid: NME/LvD is expliciet onderdeel van geformuleerd duurzaamheidsbeleid van overheden (kwalitatief en kwantitatief);
- Onderwijs: specifieke inhoudelijke en organisatorische criteria per onderwijssector;
- Professionalisering en kwaliteitszorg: aantoonbare veranderingen in werkwijzen en klantrelaties.
- Opbouw kennismanagement en ondersteuningsstructuur: resultaten kunnen getoetst worden aan kwantitatieve elementen, zoals deelnemersaantallen, aantal vragen, aantal organisaties dat deel uitmaakt van en/of diensten betreft van de netwerken (jaarlijkse inventarisatie) en kwalitatieve elementen.

De toename van aandacht voor en zichtbaarheid van mondiale aspecten wordt expliciet opgenomen in de jaarlijkse rapportages van de provincies en in het landelijk programma, zowel kwantitatief als kwalitatief.

4. Stuurgroep Programma LvD

4.1. Ter uitvoering van de beoogde interbestuurlijke samenwerking wordt de Stuurgroep Programma LvD ingesteld. Daarin zijn vertegenwoordigd:

- de Provincies, vertegenwoordigd door het IPO;
- de Gemeenten, vertegenwoordigd door de VNG;
- de Waterschappen, vertegenwoordigd door de Unie van waterschappen;
- departement van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,
- departement voor Ontwikkelingssamenwerking,
- departement van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,
- departement van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en
- eventueel andere, actief/financieel, participerende departementen.

4.2. De Staatssecretaris van LNV treedt op als coördinerend bewindspersoon. Het ministerie van LNV levert de voorzitter en de secretaris van de Stuurgroep;

4.3. De Stuurgroep is - namens de staatssecretaris - belast met de uitvoering van de notitie NME21 in de periode 1-1-2000 tot 1-1-2004. Zij doet dit middels uitvoering van het Programma LvD. Voor het dagelijks beheer wordt gebruik gemaakt van een Programmamanagement LvD.

4.4. De taken van de Stuurgroep zullen nader worden uitgewerkt.

In relatie met de provinciale programma's zullen minimaal de volgende taken worden opgenomen:

- het vaststellen van het financiële kader met daarin een onderscheid tussen beschikbare middelen voor provinciale programma's, het beschikbare budget voor het landelijke programma en de kosten voor programmacoördinatie, -communicatie en evaluatie/monitoring;
- het - ter voorbereiding van besluitvorming door de Staatssecretaris -toetsen van de Provinciale AmbitieStatements en het zo nodig initiatief nemen tot nader overleg met betreffende provincies;
- vormgeven van advisering aan de provincies in de uitvoeringsfasen;
- het opstellen van het Landelijk Ambitie Statement en het (doen) opstellen van het bijbehorende landelijke programma;
- het - ter voorbereiding van besluitvorming door de Staatssecretaris -toetsen van de departementale plannen gerelateerd aan het programma LvD (geclausuleerd budget LNV);
- het bespreken van de jaarrapportages van de provinciale programma's en zo nodig daarover in overleg treden met de betrokken provincie;
- zorgen voor een adequate coaching van programma-ontwikkeling en -uitvoering (landelijk en provinciaal) waarbij afstemming specifiek aandachtspunt is;
- voorbereiding van de rapportage aan de TK en de bestuurlijke partners door de staatssecretaris van LNV;
- internationale activiteiten met betrekking tot Leren voor duurzaamheid;
- bewaking van de voortgang in het licht van de vastgelegde bestuurlijke uitgangspunten.

5. Programma-organisatie LvD

5.1. De programma-organisatie LvD wordt ingericht door de Stuurgroep Programma LvD. De secretaris van de Stuurgroep is coördinator van de uitvoering. De Nationale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling en Internationale Samenwerking, NCDO, zal een rol spelen in programma-management en uitvoering.

Dit wordt ingesteld voor een periode van 2 jaar; voor aanvang van het derde jaar besluit de Stuurgroep over voortzetting van het contract met maximaal 2 jaar.

5.2. De programma-organisatie is belast met het dagelijks beheer van het Programma LvD op landelijk niveau en de afstemming tussen (en met) de provinciale programma's en het landelijk programma. De programma-organisatie voert daarbij de volgende taken uit:

- a. voorbereiding en uitvoering van de Stuurgroepbesluiten over het Programma LvD ;
- b. zorg dragen dat het landelijk programma LvD invulling krijgt als gevolg van de besluitvorming in de Stuurgroep LvD;
- c. coördinatie van programma(-onderdelen) en signalering van hiaten, nieuwe invalshoeken, knelpunten en successen ten behoeve van de Stuurgroep Programma LvD;
- d. voorbereiding van de besluitvorming in de Stuurgroep Programma LvD met betrekking tot de totstandkoming van de Provinciale AmbitieStatements en de rapportage over de uitvoering van de Provinciale Programma's;

- e. voorbereiding van de besluitvorming in de Stuurgroep Programma LvD met betrekking tot de totstandkoming van het Landelijk AmbitieStatement en de rapportage over de uitvoering van het landelijk programma.
- f. voortgangsrapportage aan de stuurgroep en voorbereiding/opstellen totale voortgangsrapportage;
- g. inhoudelijke coaching en afstemming provinciale programma's;
- h. (mede/doen) uitvoeren kennismanagement NME;
- i. monitoring voortgang Programma LvD ten behoeve van de Stuurgroep;
- j. de communicatie ten behoeve van de bekendheid en de doorwerking van de resultaten van het Programma LvD.
- k. uitvoerend secretariaat van het landelijke programma: met name logistiek, beheer en organisatie. Tot de taken behoren:
 - secretariaat van de Stuurgroep;
 - adresbeheer Stuurgroep en participanten Programma LvD;
 - uitgave nieuwsbrief;
 - productie jaarbericht Programma LvD (resultaatcommunicatie);
 - overige werkzaamheden voortkomend uit uitvoerend secretariaat.

NB. Het ministerie LNV zorgt voor een nadere inrichting voor de administratieve en financiële afhandeling, namens de staatssecretaris LNV.

6. Procedure bij geschillen

In het kader van het programma Leren voor Duurzaamheid zal een procedure voor bezwaar en beroep nader worden uitgewerkt, als onderdeel van de verdere juridische vormgeving.

7. Middelen

7.1. In het kader van deze samenwerking stellen de betrokken departementen de volgende middelen voor het programma Leren voor Duurzaamheid (Programma LvD) beschikbaar (in miljoenen guldens):

Totaal overzicht van de inkomsten (miljoenen guldens)

	2000	2001	2002	2003	Totaal	clausules
LNV	3*	3*	3*	3*	12*	8 miljoen vrij, 4 miljoen geclausuleerd
OCenW	0,2 s 0,3 i	0,2 s 0,3 i	0,2 s 0,3 i	0,2 s 0,3 i	2*	0,8 miljoen programmabijdrage en 1,2 miljoen incidenteel
BuZa/OS	2	2	2	2*	8*	voor 3 jaar vast, evaluatie bepalend voor beschikbaar stelling 4 ^e jaar
VROM	2,5	2,5	2,5	2,5	10	
Bijdrage decentrale overheden	1,5	1,5	1,5	1,5	6	<i>garantie</i> van IPO voor bijdrage aan provinciale programma's
totaal	9,5	9,5	9,5	9,5	38 miljoen	

Vrije budgetten Programma L.v.D.

	2000	2001	2002	2003	Totaal
LNV	2	2	2	2	8
OC&W	0,2	0,2	0,2	0,2	0,8
Buza/OS	2	2	2	2	8
VROM	2,5	2,5	2,5	2,5	10
totaal	6,7	6,7	6,7	6,7	26,8

Verdeling van de middelen per jaar:

77,5%	Provinciaal Programma	5.192.500,-
15%	Landelijk Programma	1.005.000,-
7,5%	Progr.Management. evaluatie & communicatie	502.500,-
totaal		6.700.000,-

In deze cijferopstelling kan wat betreft de Provinciale Programma's vervolgens de onderstaande IPO-garantie worden toegevoegd:

Bijdrage decentrale overheden	1,5	1,5	1,5	1,5	6	garantie van IPO voor bijdrage aan provinciale programma's
-------------------------------------	-----	-----	-----	-----	---	---

RIJKSBIJDRAGE PROVINCIAAL PROGRAMMA**F 5.192.500,-**IPO-garantie *f* 1.500.000,-Totaal provincies *f* 6.692.500,-**Geclausuleerde budgetten Programma LvD.**

	2000	2001	2002	2003	Totaal
LNV	1	1	1	1	4
OC&W	0,3	0,3	0,3	0,3	1,2
Buza/OS					
VROM					
Totaal	1,3	1,3	1,3	1,3	5,2

Het departement van LNV draagt in overleg met de provincies en het programmamanagement LvD zorg voor de verdeling van middelen over de vier begrotingsjaren.

7.2. Het Programma LvD, gaat voor wat betreft de Rijksbijdrage, over middelen die incidenteel in de Rijksbegroting beschikbaar zijn tot 2004, zoals in 7.1. weergegeven.

7.3. De onder 7.1. genoemde middelen worden meerjarig via de Rijksbegroting, dan wel per jaar per verrekenstuk, overgedragen aan het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, voor zover het de Rijksbijdragen betreft.

7.4. Toekomstige kabinetsbrede kortingen worden volgens het door het Kabinet vastgestelde percentage verwerkt in de voor de samenwerking beschikbare middelen.

7.5. De incidentele bijdrage van OC&W wordt gezien als basis voor het specifieke onderwijsprogramma 2000 t/m 2003 dat centraal wordt opgesteld door de Stuurgroep LvD (de incidentele middelen komen hiervoor beschikbaar);

7.6. De geclausuleerde bijdrage van LNV (4 miljoen) zal een eigen programma vormen, gericht op kennisoverdracht duurzame ontwikkeling. Daartoe stelt LNV een Ambitie Statement op dat ter toetsing wordt aangeboden aan de Stuurgroep LvD;

7.7. De geclausuleerde bijdrage van BuZa/OS betekent dat na twee jaar getoetst wordt in hoeverre er sprake is van een doelmatige programma-uitvoering en in hoeverre de mondiale aspecten vorm hebben gekregen. Deze toetsing bepaalt of de bijdrage voor het vierde jaar daadwerkelijk wordt vrijgegeven;

7.8. De stuurgroep Programma LvD gaat uit van het vrij besteedbare Rijksaandeel in de programmabudgetten volgens de volgende indicatie:

- 77,5 % provinciale programma's,
- 15% landelijke programma,
- 7,5% Programmamanagement en evaluatie en communicatie.

Zo nodig zal hierbij ook gebruik worden gemaakt van de geclausuleerde (LNV en OC&W) budgetten.

De decentrale middelen worden in principe volledig ingezet voor de provinciale programma's.

7.9. De budgetten voor de provinciale programma's worden beschikbaar gesteld volgens een verdeelsleutel, die wordt vastgesteld in overleg tussen IPO en LNV.

7.10. Bestuurlijke betrokkenheid bij de provinciale programma's krijgt vorm door medefinanciering door de betrokken bestuurlijke partners. De provincie draagt financieel bij aan project(-en) die gebaseerd zijn op provinciale uitvoering, gemeente(n) dragen financieel bij aan projecten die gebaseerd zijn op lokale uitvoering en wanneer het thema water een relevant onderdeel is van een project, dan is medefinanciering door het (de) aanwezige waterschap(pen) nodig. Voorts zal medefinanciering met bedrijven, onderwijs en maatschappelijke organisaties bij de projecten worden nagestreefd.

In de Provinciale Programma's is sprake van substantiële medefinanciering.

7.11. Additionele bijdragen kunnen komen van departementen en andere overheden ten behoeve van specifieke programma's en projecten in het kader van eigen beleidsthema's en speerpunten. Provinciale bijdragen worden onderdeel van de provinciale programma's;

8. Beleidsevaluatie

8.1. Voor de bijsturing van het interbestuurlijke beleid wordt, in het verlengde van de Extra Impuls NME, ook het Programma LvD voorzien van onafhankelijke evaluatie(s), waarbij uitgegaan wordt van een beleidsevaluatie gebaseerd op programmamonitoring en beleidstoetsing op de hoofdlijnen van de programmaresultaten;

8.2. Na afloop van de periode waarvoor dit Beleidskader geldt, zal in 2004 een eindrapportage worden uitgebracht aan de Tweede Kamer der Staten Generaal. Deze eindrapportage zal gebaseerd zijn op de evaluaties van de verschillende uitgevoerde deelprojecten alsmede op de evaluatie van de gehele Programma LvD. De eindrapportage zal ook aangeboden worden aan Provinciale Staten in alle provincies.

NME 21:
“Leren voor een duurzame
samenleving”

Educatie Agenda 21:
natuur- en milieu-educatie vanaf 2000

NME 21 : “leren voor een duurzame samenleving”

Educatie Agenda 21 : natuur- en milieu-educatie vanaf 2000

“Dit vraagt dat burgers en bedrijven zich de problemen realiseren en bereid zijn hun gedrag aan te passen, schonere producten te kopen en te produceren, innovaties een kans te geven en afspraken te maken over modernisering van de economie die ook voor het milieu beter uitpakt. De overheid stelt de gemeenschappelijke doelen voor de lange termijn vast en ondersteunt burgers en bedrijven bij de noodzakelijke aanpassingen”.....

“Het verder ontwikkelen van de gehele kennisinfrastructuur waarin de mogelijkheden van een leven lang leren worden vastgelegd, is noodzakelijk.”...

“Betrokkenheid van burgers, bedrijven en andere organisaties bij het verkennen van problemen en van mogelijke oplossingen is goed voor de kwaliteit van de besluitvorming en voor het draagvlak bij de uitvoering”...

“Verantwoordelijkheid van mensen voor zichzelf en voor elkaar is van grote waarde. Dat begint in de eigen omgeving”....

uit : *Regeerakkoord Paars II*

1. De uitdaging

Het bereiken van een leefbare, duurzame samenleving vormt een enorme uitdaging voor de 21e eeuw. Dat vraagt om een evenwichtige afweging tussen ecologische, economische en sociaal-culturele aspecten. **Het gaat om de kwaliteit van leven, “hier en nu”: in eigen huis, tuin en keuken, in de buurt, op het bedrijf, op school en in de natuur. Maar het gaat bij duurzaamheid ook om de gevolgen van onze handelingen op het leven in andere landen en op dat van de generaties na ons.** Hoe benutten en verdelen we (mondiaal) onze hulpbronnen en onze ruimte? Hoe gaan we om met vraagstukken van productie en consumptie, mobiliteit en technologie? kortom, met maatschappelijke ontwikkelingen en vraagstukken*) die van invloed zijn op onze leefomgeving. Het zoeken naar antwoorden, het maken van keuzes is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, burgers, maatschappelijk middenveld en bedrijfsleven. Dat **vereist kennis en inzicht, vaardigheden, betrokkenheid en de bereidheid** om op grond daarvan te handelen (“duurzaam denken en doen”). Genoemde capaciteiten komen niet uit de lucht vallen; ze moeten worden geleerd, maar ook worden bijgesteld omdat situaties veranderen en kennis veroudert (“een leven lang leren”; de actieve en lerende samenleving*)).

De basis voor een actief NME-beleid van de overheid is aan het einde van de jaren tachtig gelegd met het Meerjarenplan Natuur- en Milieu-educatie 1991/1995 (het NME - Onderwijsplan) en de Extra Impuls Natuur- en Milieu-educatie 1996-2000. Beide plannen hebben intussen de nodige positieve effecten gehad op inhoud en werkwijze van NME.

Er is echter nog te weinig “doorwerking” van de theorie naar de praktijk. Ook is een proces van verbreding van NME naar “duurzaamheid”*) op gang gebracht. Dit betekent dan ook dat het dichterbij brengen van een duurzame samenleving vraagt om een betere “verankering” van NME in het openbaar bestuur, het onderwijs, het bedrijfsleven en andere maatschappelijke sectoren. Wil dit slagen, dan is een **gezamenlijke inzet van alle betrokkenen - overheden en particuliere organisaties** - nodig. Deze notitie geeft aan wat daarvoor moet gebeuren.

Natuur- en milieu-educatie (NME) is een goed middel om de leden van de samenleving en hun organisaties zodanig toe te rusten dat zij in staat en bereid zijn in hun verschillende rollen (staatsburger, consument, beroepsbeoefenaar, buurtbewoner, verkeersdeelnemer, recreant, grondgebruiker, verenigingslid, opvoeder e.d.) een bijdrage te leveren aan een duurzame samenleving.

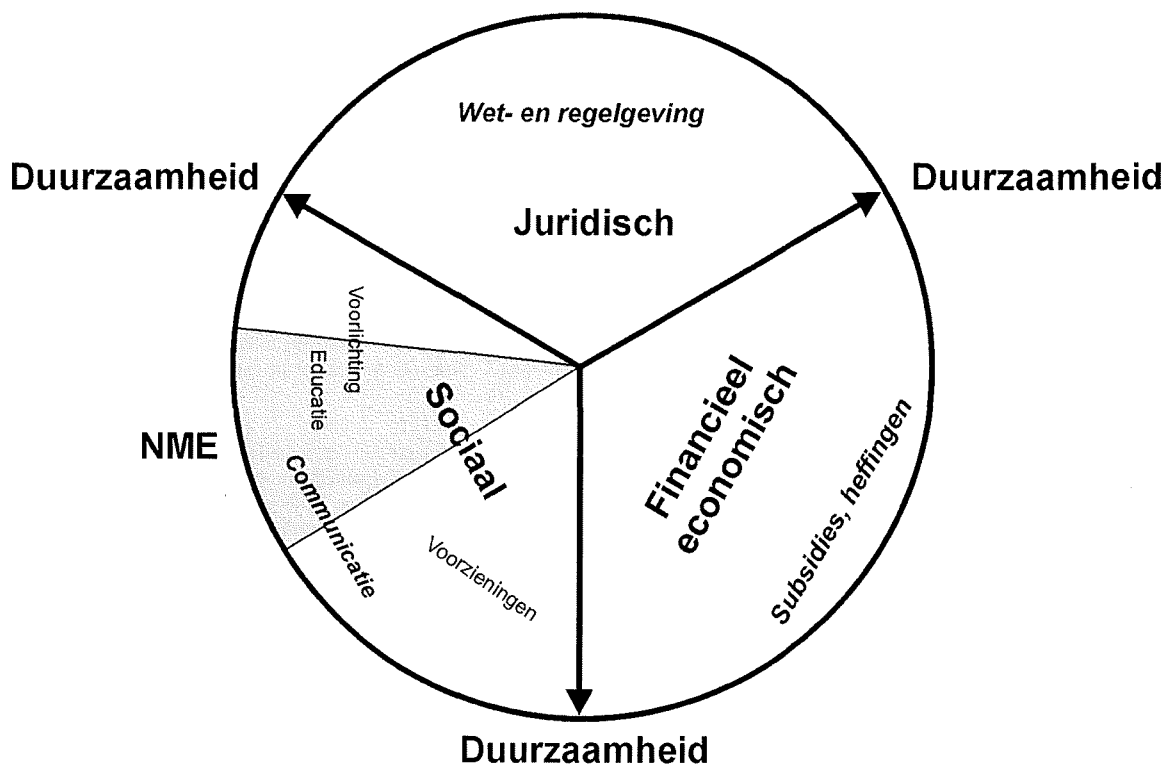
*) N.B. Nadere informatie over de in deze notitie met een *) aangegeven begrippen is te vinden de bijgevoegde “Begrippenlijst” (bijlage C); daarbij is de volgorde van behandeling in deze notitie aangehouden.

Deze nota schetst het voorgenomen beleid op het gebied van natuur- en milieu-educatie voor de periode 2000-2003. Daarbij zal allereerst verder worden ingegaan op NME als beleidsinstrument (paragraaf 2). Paragraaf 3 schetst de lijnen waarlangs het beleid moet worden vormgegeven in de komende periode. In paragraaf 4 wordt ingegaan op de rol van de verschillende overheden en de interbestuurlijke samenwerking. Paragraaf 5 beschrijft de uitvoerende aspecten van het NME beleid in de periode 2000-2003; in paragraaf 6 wordt de financiering hiervan besproken. Paragraaf 7 besluit met het Actieplan. Dit Actieplan moet ervoor zorgen dat NME als onderdeel van het sociaal instrumentarium in het duurzaamheidsbeleid van overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties een vooraanstaande en erkende positie krijgt. Deze notitie geeft in hoofdlijnen aan wat daarvoor nodig is.

Leren voor een duurzame samenleving : een voorbeeld De gemeente Den Haag heeft zeven bijeenkomsten georganiseerd z.g. Masterclasses Duurzaamheid. De 15 deelnemers kwamen uit verschillende sectoren: vrijwilligers uit buurtwerk, milieu- en andere maatschappelijke organisaties; mensen uit het bedrijfsleven (bank, horeca, ondernemers) en vertegenwoordigers van overheden (gemeente, waterschap, vervoer e.d.). Voor een aantal bijeenkomsten werd een externe deskundige uitgenodigd: aan de debatten over milieuplanning en ecologie, duurzaam bouwen en stedenbouw, en milieu en economie werd steeds door een hoogleraar ("master") deelgenomen. De bevindingen van dit denkwerk/leerproces (gedachten, vraagstukken, dilemma's e.d.) zijn vastgelegd in een schetsboek: door middel van woord en beeld worden bewoners, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuur geïnformeerd en uitgedaagd mee te denken over en verder te bouwen aan een duurzame stad.

2. NME als beleidsinstrument

De overheid, dat wil zeggen niet alleen het rijk, maar ook de provincies, gemeenten en waterschappen, beschikt over verschillende instrumenten om duurzaamheid en leefbaarheid vorm te geven: juridische instrumenten als wet- en regelgeving, financieel-economische instrumenten als subsidies en heffingen, en sociale instrumenten als overleg, voorlichting en educatie. Willen eerstgenoemde instrumenten goed functioneren - denk aan de handhavings-problematiek - dan kan dat niet zonder begrip, actieve steun en handelingsbereidheid ("draagvlak") in de samenleving. Met een variant van een bekende slagzin zou men kunnen zeggen : "Een goed duurzaamheidsbeleid begint met draagvlak". Voor het verkrijgen daarvan is het sociaal instrumentarium*) onontbeerlijk. NME vormt een belangrijk onderdeel van dit instrumentarium (zie onderstaand schema). Met een kwalitatief goede NME beschikt de overheid over een waardevol onderdeel van de "instrumentenmix" om duurzaamheidsbeleid gestalte te geven.

Figuur 1 : de positie van NME temidden van de instrumenten voor duurzaamheidsbeleid

NME (in zijn huidige veelkleurige verschijningsvorm; zie bijlage B) gaat tegenwoordig niet meer uitsluitend over natuur- en milieu-onderwerpen. Het is zich allengs aan het verbreden tot leren voor een duurzame samenleving in ieders nabije omgeving, die niet los te koppelen is van mondiale verbanden. NME-activiteiten worden georganiseerd zowel door de overheid, bijvoorbeeld vanuit een gemeentelijk NME-centrum, als door een grote verscheidenheid aan maatschappelijke organisaties : specifieke natuur- en milieu(-educatieve) organisaties, vak- en standsorganisaties, verenigingen voor jeugd- en jongerenwerk, kerkelijke groeperingen, wijk- en buurtorganisaties, organisaties voor noord-zuid-vraagstukken, voor zorg en welzijn, voor recreatie en toerisme, brancheorganisaties, consumentenorganisaties en vele anderen. Zij organiseren maatschappelijke debatten, cursussen, natuurszorgprojecten, eco-teams, landelijke of lokale acties, buurtprojecten enzovoort. Burgers, overheden en bedrijfsleven gaan steeds vaker met elkaar in debat over beleidsmaatregelen om (onderdelen van) duurzaamheid en leefbaarheid te bespreken. Een goed voorbeeld daarvan is **Lokale Agenda 21**. Kortom : in gezin, buurt, school, werk, vereniging en tal van andere kaders vinden communicatieve en sociale **leerprocessen** plaats op het gebied van duurzaamheid. Al dit soort activiteiten worden in deze notitie gevat onder het begrip NME.

Voorbeeld actie Lokale Agenda 21

"Hoe kunnen we vorm geven aan een duurzame, groene stad?" Eén van de ideeën die in het kader van de Haagse Lokale Agenda 21 vanuit een bewonersgroep naar voren werd gebracht betrof het tegengaan van graffiti door natuurlijke begroeiing ("Groen tegen graffiti"). Door middel van foldermateriaal en informatiebijeenkomsten is een proces op gang gebracht, waarin buurtverenigingen, wijkcomités samen met plantencentra, de plantsoendienst en andere gemeentelijke instellingen succesvol en op een goedkope manier bezig zijn graffiti op woningen tegen te gaan. Ook het energiebedrijf gebruikt nu allerlei klimgroen om zijn "trafohuisjes" te beschermen. Aldus dragen bewoners en gemeente bij aan de "vergroening" van de stad.

Voorbeeld NME - mondiale aspecten

Jaarlijks vinden in Breda - maar ook in diverse andere steden - enkele zogenoemde "mondiale wandelingen" plaats. De tocht voert langs bedrijven, winkels e.d., alwaar door middel van discussie, vragen en/of spel de relatie tussen grondstoffen en goederen uit verre landen en de eigen consumptie aan de orde komt : bv. groenteboer (tropische vruchten), kledingwinkel (katoen), fietsenhandel (rubber, aluminium) etc.. Op deze manier maken de deelnemers, zoals scholieren of 55-plussers, kennis met uiteenlopende milieu-aspecten en zien ze de verbinding tussen de eigen leefomgeving en andere delen van de wereld. In deze wandelingen komen ook afvalpreventie, waterzuivering e.d. aan de orde. De wandelingen worden georganiseerd door Centra voor Internationale samenwerking (COS), VVV's, ouderenorganisaties, NME-centra e.a.

Voorbeeld breed samenwerkingsproject "Water te kust en te keur"

Achtentwintig natuur- en waterorganisaties langs de Noordzeekust van Texel tot Zeeland zijn een samenwerkingsproject aangegaan op het gebied van publieksinformatie over duurzaam en integraal water- en kustbeheer. Participanten zijn waterwinbedrijven, waterschappen, terreinbeheerders als Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten, Rijkswaterstaat, het IVN, de Nederlandse Gemalenstichting e.a.. In een convenant hebben zij vastgelegd dat zij er gezamenlijk voor zullen zorgen dat de vele bewoners en bezoekers van de kuststreek de nodige kennis zullen opdoen over gebruik en beheer van water en hoe met water in de eigen omgeving om te gaan. De deelnemende bezoekerscentra bereiken meer dan een miljoen bezoekers per jaar. De samenwerking bestaat onder meer uit het gezamenlijk ontwikkelen van producten, die op verschillende plekken inzetbaar zijn en uit uitwisseling van expertise.

3. Wat moet er gebeuren?

Vanwege het belang van NME gericht op duurzaamheid willen de overheden tezamen met de maatschappelijke actoren zich gezamenlijk inzetten voor :

- a. Positieversterking in bestuur, onderwijs en maatschappelijke sectoren
- b. Doorwerking van ontwikkelde kwaliteiten door kennismanagement

A. Positieversterking

De positieversterking van NME zal tot stand moeten komen door :

- verankering in de verschillende bestuurslagen;
- verdere inbedding in het onderwijs;
- integratie in maatschappelijke sectoren.

Bestuurlijke verankering)*

Meer dan tot nu toe het geval is zullen alle lagen van overheidsbestuur NME moeten verklaren tot een geïntegreerd onderdeel van hun beleid. Dit betekent dat zij bij de ontwikkeling en uitvoering van hun duurzaamheidsbeleid expliciet aangeven welke communicatieve en educatieve activiteiten daaraan dienen te worden gekoppeld. Voorts kan de bestuurlijke verankering bij de diverse overheden worden bevorderd als zij op het terrein van het sociaal instrumentarium gezamenlijk beleid ontwikkelen en ervaringen uitwisselen. Bovenstaande zal worden vormgegeven door een uitvoeringsprogramma dat door Rijk, Interprovinciaal Overleg (IPO), Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en Unie van Waterschappen (UvW) gezamenlijk zal worden ontwikkeld betreffende de inzet van NME als onderdeel van het sociaal instrumentarium gericht op duurzaamheidsbeleid. Dit uitvoeringsprogramma zal het beleidskader vormen voor provinciale NME-programma's.

Voorbeeld Bestuurlijke verankering

De provincie Zuid-Holland heeft met het provinciale "Milieubeleidsplan 1995 - 1999" het sociaal instrumentarium (milieucommunicatie; natuur- en milieu-educatie) een actieve plaats in het provinciaal milieubeleid verschaft. Maandelijks wordt een provinciale Milieu Nieuwsbrief uitgegeven, in het bijzonder gericht op de gemeenten in Zuid-Holland. Communicatie wordt als integraal onderdeel van gebiedsgerichte projecten opgenomen. De provincie ziet het als haar taak voorwaardenscheppend te zijn op het gebied van NME en wel door middel van meerjarige subsidies aan natuur- en milieu-organisaties en via projectsubsidie. Daarbij staan de realisering van een adequate ondersteuningsstructuur en kwaliteitsbewaking centraal.

Inbedding in het onderwijs)*

De school (inclusief de schoolomgeving) is een belangrijke plaats voor het ontwikkelen van kennis, sociaal-emotionele vaardigheden en het ontwikkelen en verinnerlijken van normen en waarden.

Met de opnemings van NME in de kerndoelen van het basisonderwijs en in de vakken van de basisvorming en de tweede fase van het voortgezet onderwijs is dan ook een belangrijke stap tot inbedding van NME in het onderwijs gezet. Maar voor die inbedding is meer nodig. Daarom zullen Rijk en gemeenten in overleg treden met (de koepels van) de schoolbesturen om te bevorderen dat het streven naar duurzaamheid een onderdeel gaat uitmaken van de schoolcultuur, bij bestemming van de nascholingsbudgetten hoge prioriteit wordt toegekend aan NME en samenwerking met andere scholen en NME organisaties wordt geoptimaliseerd.

Voorbeeld omgevingsgericht onderwijs, koppeling binnenscholen-buitenscholen, docentennetwerk

In de gemeente Hardenberg (Ov.) werken alle drie de scholen voor voortgezet onderwijs samen in het project "Stroomlijn". Het project, bestemd voor de tweede klassen van de basisvorming, is gericht op onderzoek door de leerlingen zelf van hun omgeving (bv. biologische, historische en geografische aspecten van de eigen regio i.c. het Vechtdal. De leerkrachten voor aardrijkskunde, biologie en geschiedenis werken gezamenlijk aan dit vakoverstijgende project. Naast samenwerking in dit docentennetwerk wordt ook samengewerkt met diverse buitenschoolse instellingen, zoals Natuur en Milieu Overijssel, de Heidemij/Arcadis, het waterschap, drie gemeenten in de regio, het Staatsbosbeheer, het IVN en de plaatselijke historische vereniging.

Daarnaast dienen leraren de vereiste vaardigheden te hebben om educaties en vakoverstijgende thema's als NME te verzorgen. Die vaardigheden blijken namelijk in veel gevallen nog ontoereikend. Vandaar dat in de initiële lerarenopleidingen in toenemende mate aan de ontwikkeling van die vaardigheden aandacht wordt besteed. Zittende leraren zullen door nascholing in staat moeten worden gesteld zich die vaardigheden eigen te maken. Met het zogenoemde DOOR-programma (Digitale Onderwijs Ontwerp Ruimte), waarin alle expertise op NME-gebied is samengebracht, beschikt de leraar over een exclusieve handreiking bij het verzorgen van NME in het onderwijs. Het DOOR-programma is als handreiking geschikt voor de verzorging van educaties en vakoverstijgende thema's in het algemeen. Met het DOOR-programma kan NME op deze terreinen een belangrijke impuls geven aan de vernieuwingen in het onderwijs. Om dit structureel te monitoren zal de rijksinspectie van het onderwijs tweejaarlijks een rapport uitbrengen over de verdere inbedding van NME in het onderwijs. Daarbij zal onder andere aandacht worden besteed aan de doelmatigheid van de gebruikte lesmethoden en leermiddelen. Ook in het secundair beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie dient verdere inbedding van NME te worden bevorderd. Met name in de eindtermen van vakken in de beroepsopleidingen, in de daarin te gebruiken leermiddelen en in de deskundigheidsbevordering van leraren. Het rijk zal in dit verband bevorderen dat NME onderdeel vormt van het beleid van de BVE-instellingen en de landelijke organen voor beroepsonderwijs. Tevens zal het rijk stimuleren⁷ dat NME deel zal uitmaken van de programma's van zowel de formele volwassenen-educatie (Regionale Opleidingen Centra; ROC's) als de informele volwassenen-educatie (sociaal-cultureel werk, vormings- en ontwikkelingswerk). Bovendien zal het rijk samen met de universiteiten en hogescholen nagaan hoe de verdere integratie van duurzaamheid in het hoger onderwijs kan worden gestimuleerd.

Integratie in maatschappelijke sectoren)*

Op lokaal, regionaal en landelijk niveau zijn tal van organisaties, zoals vak- en standsorganisaties, vrouwenorganisaties, jeugd- en jongerenorganisaties, organisaties op het gebied van zorg en welzijn en het sociaal-cultureel werk, in meer of mindere mate actief op het gebied van NME. Die organisaties hebben invloed op de kwaliteit van de leefomgeving en op het duurzame karakter van onze samenleving. Ook door hun activiteiten op het terrein van NME dragen zij daaraan bij. Hetzelfde geldt voor het bedrijfsleven. In toenemende mate zetten zij de gevoelde maatschappelijke verantwoordelijkheid om in activiteiten die duurzaamheid tot doel hebben. Met het oog op de gewenste “verinnerlijking van duurzaamheid” dienen NME-activiteiten in deze sectoren dan ook krachtig te worden gesteund en verder te worden ontwikkeld. Genoemde sociale verbanden lenen zich immers bij uitstek voor “sociaal leren” en voor “learning by doing”: het sámen met anderen in concrete situaties deelnemen aan leerprocessen. Daarom zullen maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen bij het uitvoeren van deze activiteiten worden gestimuleerd en gefaciliteerd door rijk, provincies en gemeenten d.m.v. het medefinancieren van projecten en het in contact treden met de uitvoerende partijen om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de onderwerpen die door deze partijen zelf relevant worden gevonden (o.a. agrariërs, middenstanders, migrantenorganisaties).

Voorbeelden integratie in maatschappelijke sectoren

*** Handel**

De Vereniging van Winkelketens in de Doe-het-zelfbranche (VWDHZ), de Stichting Consument en Veiligheid, de NOVEM en Milieu-Centraal hebben een gezamenlijke actie op touw gezet om het klussen aan huis milieubewuster aan te pakken. De milieubewuste alternatieven worden zowel landelijk op radio en tv als op de winkelvloer onder de aandacht gebracht. Het winkelpersoneel heeft een opleiding in milieubewust klussen gevolgd. Er worden tevens verbindingen gelegd met woningcorporaties, makelaars, milieu-organisaties, scholen e.a.

*** Land- en tuinbouw**

Omdat de inzet van individuele ondernemers van wezenlijk belang is voor het bereiken van de doelstellingen voor energiebesparing heeft het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) voor jonge glastuinders een energie-educatieproject opgezet. Dit project bestond uit een enkele themabijeenkomsten, cursussen van vier avonden en een excursie. Uitgangspunt was de praktijksituatie van de deelnemers. Door daar theoretische en praktische informatie aan te koppelen zijn de deelnemers stimulansen en handreikingen geboden om daadwerkelijk met energiebesparing aan de slag te gaan. Het project heeft ertoe geleid dat de deelnemers vinden dat een zo hoog mogelijke energie-efficiëntie tot een goed bedrijfsresultaat behoort.

*** Vakorganisatie**

Onder de titel “Dialogo Duurzame Economie” hebben de FNV en Milieudefensie in de districtskantoren van de vakbonden een 12-tal discussiebijeenkomsten belegd tussen vakbondskaderleden en mensen uit de milieubeweging. Gezamenlijk werden milieuproblemen in de sectoren goederenvervoer, vleesproductie en bouw (met hout) verkend en werd naar oplossingen gezocht. Deze dialoog leidde niet alleen tot een toenadering en vergroting van wederzijds begrip tussen de participanten, maar ook tot enkele concrete voorstellen, die bij de verdere beleidsvorming op deze terreinen een rol hebben gespeeld.

*** Kerkelijke wereld**

Mede gestimuleerd door de Landelijke Werkgroep Kerk en Milieu van de Raad van Kerken in Nederland wordt binnen diverse kerken aandacht besteed aan natuur, milieu en duurzaamheid. Het gaat daarbij om activiteiten als bijeenkomsten van gesprekskringen, vormingsweekenden, catechese e.d., specifiek gericht op de relatie mens - wereld. Maar ook komen concrete projecten aan de orde zoals milieuzorg in kerkelijke gebouwen (energiebesparing, gebruik milieuvriendelijke producten, zoals koffie, bloemen e.d., voorzien van een bepaald keurmerk)

B. Doorwerking*)

De Extra Impuls heeft bij de specifieke NME-organisaties een proces van professionalisering en kwaliteitszorg op gang gebracht. Er is aandacht gekomen voor klant-, product- en marktgericht werken, voor kwaliteitszorg en efficiënte bedrijfsvoering.

Voorbeeld professionaliteit : niet “aanbodgericht” maar “vraaggericht” werken

Sedert enkele jaren verzorgt het IVN, Vereniging voor natuur- en milieu-educatie, cursussen voor de boswachters van het Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. In beide organisaties is sprake van grote veranderingen in organisatiecultuur en -structuur. Een grote mate van publieksgerichtheid is één van de gewenste veranderingen. Opleiding van medewerkers is hierbij een belangrijk instrument. Het IVN speelt hierop in door in opdracht van NM en SBB cursussen publieksvoorlichting/omgang met het publiek te realiseren. Deze cursus vindt “op lokatie” plaats en is geheel toegesneden op de communicatieve kant van het werk van de boswachters, die veelal een bosbouwkundige achtergrond hebben. Het gaat om vragen als : hoe presenter je je als gastheer, hoe bouw je een presentatie op, hoe begeleid je een excursie, hoe ga je om met jeugd en jongeren etc.. De cursus sluit aan op de ontwikkelingen in de werksituatie en op de aanwezige kennis en vaardigheden van de deelnemers. Jaarlijks worden 8 á 10 cursussen verzorgd voor 10 á 15 deelnemers per cursus.

Evaluatie en terugkoppeling leveren een belangrijke bijdrage aan de kwaliteit van de uitvoering. Tot nu toe worden de hiervoor ontwikkelde methoden in de praktijk nog onvoldoende toegepast. Ook staat het proces, waarin nieuwe partners, doelgroepen en actoren betrokken raken bij leren over duurzaamheid nog in de kinderschoenen. Daarom zal het in het kader van de Extra Impuls in gang gezette proces van professionalisering*) worden voortgezet met specifieke aandacht voor het opstellen van kwaliteitscriteria voor NME activiteiten en -producten alsmede voor de doorwerking daarvan naar de praktijk.

Voorbeeld nieuwe partners

COS West- en Midden Brabant organiseert in samenwerking met het Bedrijvenoverleg Regio Tilburg (BORT) en de Milieuwerkgroep Tilburg twee “stadsdebatten”, waarin visies over duurzame ontwikkeling van de regio Tilburg worden besproken. Ook mondiale aspecten worden daarbij betrokken. Het eerste debat richt zich op doelgroepen in de sfeer van de politiek, het bedrijfsleven, cultuur en zorg, lokale organisaties op het gebied van natuur en milieu en Noord-Zuid. Het tweede debat richt zich specifiek op jongeren. Dit sluit aan bij de notitie van de gemeente Tilburg, waarin men een stadsvisie wil ontwikkelen op vragen als “Hoe gaan we om met de schaarse ruimte en de milieugebruiksruimte in Tilburg?” en “Welke positie en verantwoordelijkheden kiest de stad ten aanzien van het buitenland/het Zuiden?”

Een professionele inzet van NME vraagt om uitvoerders - of het nu beroepskrachten zijn of vrijwilligers - die adequaat zijn geschoold. Zowel de vrijwilligers (die in het NME-veld een uiterst belangrijke rol spelen) als de beroepskrachten vragen voorts een kwalitatief en kwantitatief adequate ondersteuning. Gezien de sterk veranderende omgeving en de voortgaande ontwikkeling van kennis gaat het ook om na- en bijscholing. Het gaat, kortom, om doorwerking binnen het werkveld van specifieke NME-organisaties en om doorwerking in de diverse maatschappelijke sectoren, waaronder het bedrijfsleven, de overheden en het onderwijs. Dit alles vraagt om een goed **kennismanagement***), waardoor de kennis en ervaring die op veel plekken aanwezig is doorstroomt en dienstbaar wordt gemaakt. Immers, gedeelde kennis stimuleert anderen en helpt hen verder. Daarvoor is een structuur nodig - “ondersteuningsstructuur”*) genoemd - , een netwerk van met elkaar samenwerkende organisaties en aanspreekpunten. Het gaat daarbij niet om een nieuw instituut, maar om het beter ontsluiten en benutten van expertise en het aanbrengen van samenhang in al bestaande (en eventueel nieuwe) voorzieningen. Met het oog op een adequaat kennismanagement zullen het rijk, provincies en gemeenten de thans aanwezige ondersteuningsstructuur op effectiviteit en efficiëntie beoordelen. Samen zorgen de actoren voor uitwisseling van kennis, zowel horizontaal (tussen 9 organisaties onderling) als verticaal (tussen lokale/regionale, provinciale en landelijke organisaties). Daarbij kunnen netwerken als de Zeisterkring, docentennetwerken, Grote Stedenoverleg e.d. worden benut. Bij het inzetten van deze netwerken zal met name goed worden gekeken naar de rol de informatie- en communicatietechnologie (ICT) hierbij kan spelen.

Voorbeeld horizontale en verticale uitwisseling van kennis

Onder het motto "Koop Groen, Natuurlijk Doen!" organiseerden dertig gemeenten in Noord-Holland een campagne rond "groene" producten (duurzaam geproduceerde- en/of energie- en waterbesparende producten), afvalbeperkend koopgedrag e.d.. De ervaringen die in deze campagne zijn opgedaan, zoals de verschillende manieren waarop winkeliers en consumenten kunnen worden bereikt, zijn verwerkt in een handboek. Dit handboek is opgenomen in het "Handboek Lokale Milieuacties", dat door het ministerie van VROM is uitgegeven in samenwerking met de provinciale milieuorganisaties uit de regio Noord-Nederland.

4. Rol overheden en interbestuurlijke samenwerking

Belangrijke elementen voor de ontwikkeling van NME tot een instrument met een volwaardige functie in het duurzaamheidsbeleid, zoals kennisontwikkeling, kwaliteitszorg, monitoring, terugkoppeling en netwerkontwikkeling vragen bovendien om afstemming en een gezamenlijke aanpak. Iedere overheidslaag heeft daarin een taak. Interbestuurlijke samenwerking is daarom een vereiste voor een goede en efficiënte ontwikkeling en uitvoering van NME-beleid in de gewenste richting. Inmiddels is de samenwerking tussen de verschillende overheden op dit terrein goed op gang gekomen. In de verdere uitwerking en uitvoering ervan zal deze **interbestuurlijke samenwerking centraal** komen te staan. In het voorjaar van 1999 zal daaraan een eerste uitwerking worden gegeven. Binnen de samenwerking hebben de overheden ieder verschillende taken, die hieronder in het kort in hoofdlijnen worden weergegeven. Deze taakverdeling biedt ruimte voor regionale differentiatie en flexibiliteit. Omdat de ontwikkeling en uitvoering van NME-beleid vooral gestalte krijgt in concrete projecten op lokaal en regionaal niveau ligt het zwaartepunt van de beleidsverantwoordelijkheid dan ook bij de lokale en provinciale overheden.

Voorbeeld co-financiering gemeenten (en provincie)

Naast subsidiëring van lokale uitvoerende NME-activiteiten dragen ongeveer 60 gemeenten in Gelderland (circa 75% van de gemeenten) financieel zorg voor de ondersteuningsstructuur in de provincie. Naast het provinciale consulentschap NME bestaat deze uit 15 lokale en regionale centra. De gezamenlijke gemeentelijke bijdrage daaraan komt neer op circa 5 miljoen.

Gemeenten

De kwaliteit van de eigen leefomgeving is primair de verantwoordelijkheid van de gemeente. De inzet van het sociaal instrumentarium, waaronder NME, biedt kansen voor een effectief gemeentelijk beleid op het gebied van leefbaarheid en duurzaamheid. De gemeente is verantwoordelijk voor de beleidsmatige verankering van de inzet van NME als onderdeel van het sociaal instrumentarium. Voorwaarde voor die verankering is om in beleidsplannen nadrukkelijk de inzet van dit instrumentarium met bijbehorende financiële consequenties en faciliteiten aan te geven. In de bijbehorende actieplannen c.q. uitvoeringsprogramma's*) wordt vervolgens omschreven wie wat gaat doen met welk doel c.q. gewenst resultaat. Wat betreft de inzet van NME als sociaal instrument wordt aan de gemeente de verantwoordelijkheid toegedacht met betrekking tot de uitvoering, evaluatie, inhoudelijke afstemming, integratie in 10 maatschappelijke sectoren, kwaliteit en professionaliteit. De financiering van de ondersteuningsstructuur vraagt samenwerking met de provincie.

Voorbeeld gemeentelijk beleid inzet sociaal instrumentarium

In het "Milieuplan Groningen 1997-2000" van de gemeente Groningen staat dat "het werken aan een duurzame en leefbare stad een actieve participatie van bewoners, bedrijven en partnerorganisaties impliceert". Aan de hand van concrete thema's als bijvoorbeeld "participatie van wijkbewoners bij inrichting en beheer van groen in de woonomgeving", "bevordering van afzet ecologische land- en tuinbouwproducten" of "energieprojecten" wordt aangegeven hoe dat moet en welk bedrag daarvoor beschikbaar is. Als voorbeeld kan genoemd worden de oprichting van een "milieuhuis" ter bevordering van duurzaam wonen en (bouw, inrichting, huishouden e.d.).

Waterschappen

De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het regionale waterbeheer. Gezonde watersystemen zijn essentieel voor het leefmilieu. Watersystemen moeten daarom duurzaam worden beheerd. Bij het uitvoeren geven aan deze taak zullen de waterschappen aandacht besteden aan de rol die het instrument NME daarbij kan spelen.

Voorbeeld educatief project Waterschap

Het Waterschap Rijn en IJssel, het Energie- en waterbedrijf NUON en Arcadis/Heidemij hebben gezamenlijk een expositie opgezet over water en waterstromen in en rond Park Sonsbeek te Arnhem. In deze tentoonstelling wordt ingegaan op onder meer watersystemen, de relatie water - natuur en watergebruik. De bezoekers krijgen inzicht in het functioneren van water in het grote geheel, in Arnhem, in het park Sonsbeek en in hun eigen leven. De tentoonstelling wordt aangevuld met een educatieve wandelroute en een opdrachtenroute voor kinderen. De expositie zal blijvend onderdeel gaan uitmaken van het bezoekerscentrum De watermolen aldaar.

Provincies

De inzet van het sociaal instrumentarium, waaronder NME, kan in belangrijke mate bijdragen aan effectiviteit van het provinciale omgevingsbeleid. Van de provincie wordt de regievoering verwacht bij het totstandkomen van een netwerk van samenwerkende organisaties en aanspreekpunten, gericht op een goed kennismanagement ("ondersteuningsstructuur"). De financiering daarvan is, afhankelijk van de situatie, een met de gemeenten gedeelde verantwoordelijkheid.

Voorbeeld co-financiering ondersteuningsstructuur

Zoals in het kader bij "Gemeenten" is aangegeven bestaat de ondersteuningsstructuur in de provincie Gelderland uit het Consulentenschap NME en 15 lokale en regionale centra voor NME. Deze structuur is in de periode 1990-1998 met financiële ondersteuning van de provincie (f 700.000) opgebouwd. Van de jaarlijkse kosten van de ondersteuningsstructuur ad f 5.500.000 neemt de provincie f 500.000 voor haar rekening.

Rijk

Ook het rijk zal, met zijn verantwoordelijkheden op het gebied van natuur en milieu, ruimte, duurzaamheid en leefbaarheid, NME zoveel mogelijk in daarvoor in aanmerking komende beleidsterreinen opnemen. Tevens omvat de taak van het rijk de regievoering wat betreft het samenhangend beleid van de gezamenlijke overheden en de zorg voor kennisontwikkeling, kwaliteitszorg en doorwerking. De inbedding van NME in het onderwijs vloeit voort uit de grondwettelijke taak voor het onderwijs.

5. Uitvoering

De **interbestuurlijke samenwerking** (Rijk, IPO, VNG, UvW) krijgt nader gestalte door het opstellen van het hierboven reeds vermelde uitvoeringsprogramma. Het initiatief daartoe zal nog in de eerste helft van 1999 - dus nog tijdens de fase van de "Extra Impuls" - worden genomen. Eén departement wordt belast met de rol van trekker - onder (twee-)jaarlijkse verslaglegging aan de Tweede Kamer.

De ontwikkeling en vaststelling van het beleid met betrekking tot het beheer van de beschikbare middelen behoren tot de **gezamenlijke verantwoordelijkheid van de betrokken departementen en overige partners**. De gezamenlijke partners formeren een Stuurgroep, die jaarlijks of tweejaarlijks ten behoeve van dat beheer een **landelijk beleidsplan en uitvoeringsprogramma** opstelt. De Stuurgroep verdeelt de gelden over de provincies volgens een nader overeen te komen verdeelsleutel. De Stuurgroep bepaalt vervolgens de verdeling over de verschillende speerpunten en formuleert per speerpunt de criteria ten behoeve van de beoordeling door de colleges van Gedeputeerde Staten van de aan hen voor financiering voorgedragen projecten.

De procentuele verdeling c.q. prioritering van de middelen over de verschillende speerpunten wordt dus in de (twee)jaarlijkse programmering vastgesteld. Mits met redenen omkleed kunnen de provinciale besturen afwijken van de aangegeven prioritering van de speerpunten. **Binnen dit kader stellen de provinciale besturen zelfstandig de “provinciale NME-programma’s” vast.** Voor deze programma’s, waartoe op hun beurt de provincies het initiatief nemen, komen lokale/regionale/provinciale projecten in aanmerking, die gerekend kunnen worden tot **extra investeringen** met betrekking tot de volgende speerpunten :

- a. verdere ontwikkeling van NME als sociaal instrument;
- b. kennismanagement en ondersteuningsstructuur;
- c. samenwerking en doorwerking op horizontaal en verticaal niveau c.q. integratie in maatschappelijke sectoren;
- d. voortgaande professionalisering van inzet NME;
- e. nascholing docenten en aansluiting bij vernieuwing in het onderwijs.

6. Financiering

De erkenning van het belang van NME als het sociaal instrument voor het duurzaamheidsbeleid vraagt om een adequate inzet, zodat dit instrument binnen de instrumentenmix een volwaardige functie kan vervullen..¹² De ervaringen, opgedaan tijdens de Extra Impuls 1996 - 2000 laten zien dat een substantiële inspanning nodig is om het beoogde ambitieniveau te realiseren. Dit vraagt tevens om interbestuurlijke samenwerking. Op grond van de gekozen programmaopzet (provinciale NME-programma’s) zal voor de uitvoeringsperiode van vier jaar 2000 - 2003 gemiddeld per jaar nodig zijn :

programma-onderdeel	jaarlijks budget
uitvoeringsprogramma’s (provinciaal)	6.625.000
interbestuurlijke planvorming	
uitvoering op lok./reg./prov. niveau	
eigen bijdrage bestuurlijke partners	
uitvoering landelijke speerpunten	1.250.000
procesthema’s	
interdepartementale thema’s	
ontwikkeling; onderzoek	
programmakosten (max. 7,5 %)	625.000
programmaorganisatie	
communicatie	
monitoring/evaluatie	
totaal	8.500.000

Hierbij wordt (voorlopig) de volgende verdeling gehanteerd. De bedragen komen voor 85 % ten laste van het rijk en voor 15 % ten laste van de decentrale overheden. Aanvullend kan rekening worden gehouden met additionele bijdragen aan specifieke uitvoeringsprojecten (conform de huidige subsidieregeling Extra Impuls : 10 % eigen bijdrage).

Rijk (schatting) = 85 % van fl. 8.500.000 :

*fl. 7.225.000 per jaar ten behoeve van de programmaontwikkeling en -uitvoering en het programmabeheer, gericht op de speerpunten

- verdere ontwikkeling van NME als sociaal instrument
- kennismanagement en ondersteuningsstructuur
- samenwerking en doorwerking /maatschappelijke integratie
- voortgaande professionalisering van inzet NME
- stimulering van nascholing docenten en aansluiting bij vernieuwing in het onderwijs

* nader te bepalen bedrag (p.m.) per jaar ten behoeve van specifieke departementale beleidsthema's of -projecten (bv. hiaten in het onderwijs).

Decentrale overheden gezamenlijk (schatting) = 15 % van fl. 8.500.000 :

*fl. 1.275.000 per jaar ten behoeve van de ontwikkeling, uitvoering en het beheer van de provinciale programma's, gericht op genoemde speerpunten.

Decentrale overheden individueel

*een nader te bepalen bedrag (p.m.) per jaar ten behoeve van programma's en projecten in het kader van de eigen beleidsthema's en speerpunten.

Bovendien kan rekening worden gehouden met additionele **bijdragen vanuit de particuliere sector** aan specifieke uitvoeringsprojecten (conform de huidige subsidieregeling Extra Impuls : **10 % eigen bijdrage**).

7. Actieplan 2000 - 2003

In onderstaand actieplan ligt het accent op de activiteiten die van de verschillende overheden worden verwacht. De acties vormen als praktische vertalingen "de eerste stappen op weg naar" de Streefbeelden, die in Bijlage A staan verwoord.

1. **Rijk, IPO, VNG en UvW** ontwikkelen in het voorjaar van 1999 voor de periode 2000 - 2003 **gezamenlijk een plan met uitvoeringsprogramma** betreffende de inzet van NME als onderdeel van het sociaal instrumentarium, gericht op duurzaamheidsbeleid. Dit plan met uitvoeringsprogramma vormt het beleidskader voor provinciale NME-programma's. (zie actiepunt 2 en paragraaf 5 "Uitvoering").
2. Het **rijk** neemt het **initiatief** tot **gezamenlijk beheer** van de ter beschikking staande financiële middelen ter uitvoering van **provinciale NME-programma's**. Deze programma's zullen lokale/regionale/provinciale projecten bevatten, gericht op de volgende **speerpunten** :
 - a. verdere ontwikkeling van NME als sociaal instrument;
 - b. kennismanagement en ondersteuningsstructuur;
 - c. samenwerking en doorwerking op horizontaal en verticaal niveau c.q. integratie in maatschappelijke sectoren;
 - d. voortgaande professionalisering van inzet NME;
 - e. nascholing docenten en aansluiting bij vernieuwing in het onderwijs.

3. **Rijk en gemeenten** treden in overleg met (de koepels van de) schoolbesturen om te **bevorderen** dat
 - a. het streven naar **duurzaamheid onderdeel uitmaakt van de schoolcultuur** (ontwikkeling “groen (= duurzaamheid) schoollabel” o.i.d.; vgl. anti-discriminatie);
 - b. bij bestemming van de **nascholingsbudgetten** hoge prioriteit wordt toegekend aan NME;
 - c. **samenwerking** met andere scholen en NME-organisaties wordt geoptimaliseerd (bevordering relatie binnenschoolse en buitenschoolse NME).
4. De **rijksinspectie van het onderwijs brengt twee jaarlijks rapport uit** over de verdere inbedding van NME in het onderwijs en betreft daarbij de doelmatigheid van de gebruikte lesmethoden en leermiddelen.
5. Het **rijk** bevordert dat NME onderdeel vormt van het beleid van de BVE-instellingen en de Landelijke Organen voor Beroepsonderwijs en deel uitmaakt van de programma's van zowel de formele **volwasseneneducatie** (Regionale Opleidingen Centra (ROC's) als de informele volwasseneneducatie (sociaal-cultureel werk; vormings- en ontwikkelingswerk).
6. Het **rijk** gaat samen met de universiteiten en hogescholen na hoe de (verdere) integratie van **duurzaamheid in het hoger onderwijs** kan worden gestimuleerd.
7. **Rijk, provincies en gemeenten** stimuleren en faciliteren de op hun niveau opererende **maatschappelijke organisaties, bedrijven en instellingen** tot communicatieve en educatieve activiteiten aangaande duurzaamheid. Zij spreken de meer specifieke NME-organisaties aan op hun rollen in deze.
8. Het in het kader van de “Extra Impuls” in gang **gezette proces van professionalisering wordt voortgezet** met specifieke aandacht voor het opstellen van kwaliteitscriteria voor NME-activiteiten en -producten, zodat resultaten kunnen worden getoetst. Nadere uitwerking in 1999.
9. Met het oog op een adequaat **kennismanagement** beoordelen **Rijk, provincies en gemeenten** de aanwezige **ondersteuningsstructuur c.q. -structuren** op hun effectiviteit en efficiency en stimuleren zo nodig de aanpassing dan wel **de opbouw** ervan. Hiertoe zal **overleg** plaats vinden met **gemeenten, waterschappen en de landelijke en provinciale (NME-en andere betrokken) organisaties** om zo het “ontwerp” van de gewenste structuur c.q. -structuren te kunnen bepalen. Horizontale en verticale samenwerking en afstemming tussen de ondersteuningsstructuren is daarbij uitgangspunt. *Nader onderzoek start in 1999.*

STREEFBEELDEN BIJ NME 21: LEREN VOOR EEN DUURZAME SAMENLEVING

De notitie "NME 21: leren voor een duurzame samenleving" moet leiden tot een aantal nieuwe situaties. Hieronder worden deze in de toekomst wenselijk geachte situaties in de vorm van "streefbeelden" uiteen gezet.

STREEFBEELD POSITIEVERSTERKING

- NME neemt als onderdeel van het sociaal instrumentarium een volwaardige positie in binnen de instrumentenmix voor duurzaamheidsbeleid. In de praktijk betekent dit dat de overheden in beleidsvorming en -uitvoering het sociaal instrumentarium expliciet vermelden en inzetten alsmede de gewenste resultaten en de daarvoor benodigde financiële middelen aangeven.
- Maatschappelijke organisaties en bedrijven leveren op eigen initiatief met hun activiteiten een bijdrage aan het voorgestane duurzaamheidsbeleid van de lokale, provinciale en rijksoverheid.
- De betrokken overheden stimuleren en faciliteren deze activiteiten.

STREEFBEELD INTEGRATIE IN MAATSCHAPPELIJKE SECTOREN

- Bedrijven en allerlei maatschappelijke organisaties, zoals vakbonden, consumenten-, vrouwen-, jeugd- en jongerenorganisaties, organisaties voor zorg en welzijn, recreatie en toerisme etc. zien duurzaamheid als een integraal aspect van hun activiteiten.
- Het leren voor duurzaamheid heeft een vaste plaats in de bedrijfsopleidingen en in de educatieve activiteiten van genoemde maatschappelijke organisaties.
- Bedrijven en genoemde maatschappelijke organisaties, ook de meer specifieke NME-organisaties, weten elkaar te vinden waar het gaat om leren voor duurzaamheid. Zij werken waar mogelijk samen op basis van wederzijdse afspraken over inhoud, structuur en organisatie.
- Het leren voor duurzaamheid en leefbaarheid is afgestemd op de specifieke situatie van de desbetreffende bedrijven en organisaties en de betrokken personen.

STREEFBEELD ONDERWIJS

Algemeen :

- NME-uitgangspunten zijn volledig opgenomen in de eindtermen van vakken bij alle onderwijssoorten.

Primair- en voortgezet onderwijs

- De beschikbare leermethoden en leermiddelen voor NME zijn gebaseerd op de kerndoelen en eindtermen en zijn geschikt voor zowel docenten als leerlingen.
- Met het oog op hun vaardigheden voor de verzorging van NME nemen de leerkrachten deel aan diverse mogelijkheden voor na- en bijscholing en aan netwerken ("teaching the teachers").
- NME speelt een belangrijke rol in de schoolgebonden natuur- en milieuzorg, zodat leerlingen de opgedane kennis in de schoolomgeving kunnen toepassen..

Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie :

- Toekomstige werknemers in het bedrijfsleven zijn tijdens hun opleiding vertrouwd geraakt met de verschillende aspecten van het begrip "duurzaamheid" en kunnen dus "milieu" in een bedrijfsstrategie plaatsen..

Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek

- Degenen die afstuderen aan een lerarenopleiding van een universiteit of hogeschool zijn ook vaardig in het verzorgen van educaties in het algemeen en van NME in het bijzonder.
- Het Copernicus Handvest m.b.t. duurzaamheid heeft zijn uitwerking gevonden in het curriculum van alle daarvoor in aanmerking komende alfa-, beta- en gamma-studierichtingen (HBO en universitair).

STREEFBEELD PROFESSIONALISERING EN KWALITEITSZORG

- NME wordt professioneel uitgevoerd, dus klant-, product- en marktgericht en met een voortdurende aandacht voor kwaliteitszorg c.q. bewaking en verbetering van de kwaliteit. Dit betekent ook dat de betrokken organisaties in staat zijn om een rol van betekenis te spelen in de beleidsontwikkeling van de overheid op die terreinen, waarop de organisatie thuis is.
- Ook voor de individuele vrijwilliger geldt dat hij/zij in staat is een goed product te leveren.
- Met het oog op het bovenstaande “investeren” organisaties in (na)scholing van beroepskrachten en vrijwilligers.
- De overheid stelt een professionele werkwijze als voorwaarde voor het verlenen van subsidie.

STREEFBEELD KENNISMANAGEMENT EN ONDERSTEUNINGSSTRUCTUUR

- In elke provincie en/of regio bestaat een ondersteuningsstructuur. Organisaties, die deel uitmaken van de structuur stemmen hun werkzaamheden op elkaar af, werken samen en wisselen regelmatig kennis en informatie uit. De ondersteuningsstructuur functioneert tevens als doorgeefluik tussen het lokale en landelijke niveau en vice versa.
- Er bestaat een landelijke ondersteuningsstructuur die boven de provinciaal/regionale functies uitgaat.
- Deze landelijke ondersteuningsstructuur zorgt voor een optimale uitwisseling tussen de provinciaal/regionale ondersteunings structuren.

WERKVELDSCHETS NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE

1. Inleiding

Het werkveld van natuur- en milieu-educatie (NME) is misschien wel het beste te vergelijken met een veelkleurige lappendeken. Er zijn NME-organisaties (of misschien is het zelfs juist om van NME-werkplekken te spreken) in vele vormen, op vele plaatsen, met een scala aan activiteiten. Er zijn milieu-educatieve centra, kinderboerderijen, bezoekerscentra, informatiecentra, projecten-bureaus, vrijwilligers-organisaties, beleidsmedewerkers, enz.. Organisaties op landelijk, provinciaal en lokaal/regionaal niveau, grote organisaties met louter beroepskrachten, kleine gerund door vrijwilligers en daartussen alle denkbare mengvormen. Er worden leskisten gemaakt, wijkprojecten opgezet, noord-zuid-campagnes georganiseerd, natuurspaden ontworpen, excursies gehouden, cursussen opgezet, lessen gegeven, adviezen uitgebracht enzovoort. Verder komen er steeds meer organisaties in beeld, die weliswaar NME niet tot hun kerntaken rekenen, maar toch NME in hun takenpakket opnemen, zoals centra voor ontwikkelingssamenwerking, jongerenorganisaties, vrouwenorganisaties, consumentenorganisaties, bedrijven, kerkelijke groeperingen etcetera. In deze zin dijt het werkveld dus uit. Om deze reden wordt in deze werkveldschets niet gesproken van NME-organisaties of -instellingen, maar van NME-aanbieders. De veelkleurigheid die de lappendeken kenmerkt is juist een van de aantrekkelijke kanten. Centraal in deze werkveldschets is de observatie dat het werkveld van NME sterk in beweging is. NME-aanbieders verrichten steeds meer soorten activiteiten. Niet alleen het educatieve werk op scholen en kinderboerderijen, maar ook bijvoorbeeld projecten gericht op participatie van en interactie tussen burgers en overheid bij wijkbeheer. Te volstaan met een beschrijving van organisaties en activiteiten zou overeen komen met een foto van een marathonloper: je ziet dat hij in beweging is, maar je weet niet waar hij heen loopt en hoe hard. In deze werkveldschets worden dan ook vooral ontwikkelingen beschreven.

2. Het werkveld anno 1998: organisaties, activiteiten en motieven

Aanbieders

In de jaren zestig en zeventig was NME vooral voorbehouden aan een aantal landelijke particuliere organi-saties met lokale vrijwilligersgroepen en enkele lokale schoolbiologen. Die situatie is in de loop der jaren drastisch gewijzigd: vanaf eind jaren tachtig steeg het aantal organisaties op lokaal niveau aanzienlijk. Er ontstonden ook op provinciale schaal voorzieningen. Inmiddels tekent zich langzamerhand een taakverdeling af: op lokaal niveau vindt vooral de uitvoering van NME plaats : daar is het contact met de doelgroepen het meest intensief. Op provinciaal niveau ligt meer een ondersteunende en coördinerende functie voor de lokale en regionale uitvoeringspraktijk. Landelijke organisaties doen aan produktontwikkeling en -innovatie, kennis-management en specialiseren zich op bepaalde terreinen. In Nederland zijn honderden NME-aanbieders actief, de meesten daarvan op lokaal/regionaal niveau. Wat betreft de financiën : om twee redenen is het niet mogelijk precies aan te geven welk budget er jaarlijks in Nederland aan NME wordt besteed. Ten eerst worden dergelijke gegevens niet centraal geregistreerd; ten tweede is het moeilijk om NME-activiteiten budgettair scherp af te bakenen van andere communicatie-activiteiten, zoals voorlichting of activiteiten in het onderwijs. Toch kan wel een indicatie worden gegeven. Op rijksniveau is de afgelopen jaren in het kader van de Extra Impuls 35 miljoen uitgegeven. De ministeries van VROM, LNV en Buitenlandse zaken/Ontwikkelingssamenwerking besteden jaarlijks resp. circa 9, 7 en 7 miljoen. Voor de provincies is dit bedrag 15 miljoen per jaar. Voor de gemeenten is het beeld zeer divers : kleine gemeenten besteden gemiddeld fl. 10.000 aan NME, grote gemeenten tussen de 1 en 1,5 miljoen. Momenteel worden vooral op lokaal niveau NME-activiteiten uitgevoerd door zowel onderdelen

van (inter-)gemeentelijke diensten als door particuliere instellingen. Het aantal betaalde krachten neemt duidelijk toe, hoewel veel NME-centra nog steeds niet goed zouden kunnen functioneren zonder de inzet van vrijwilligers. De rol van vrijwilligers in de NME dient niet te worden onderschat : vooral op lokaal niveau vervullen zij in tal van gemeenten een belangrijke functie. De herbezinning van de overheid op haar takenpakket raakt ook veel NME-aanbieders. Dit leidt tot de noodzaak om meer maatwerk te leveren naar de wensen van bestuur en burgers, waardoor er een differentiatie is ontstaan. Maar ook het op afstand zetten van de uitvoeringspraktijk van NME door de overheid is hier een gevolg van : steeds vaker wordt NME door particuliere aanbieders in opdracht van de lokale overheid uitgevoerd. Toch worden bijna alle NME-aanbieders gefinancierd door de overheid, al dan niet volledig. Hierbij verrichten zij werkzaamheden voor bepaalde doelgroepen. De hierbij veel gebruikte term “klant” kan misleidend werken. Beter is het te spreken van opdrachtgevers (financiers) en afnemers (doelgroepen).

Motieven

Ruwweg zijn drie motieven ter legitimering van NME-activiteiten te onderscheiden. Vanuit een lange traditie is ecologische basisvorming een belangrijk motief. Met name binnen het onderwijs wordt door NME gewerkt aan kennisaspecten, waardeontwikkeling en zorgaspecten ten aanzien van natuur en milieu.

Een tweede motief wordt ingegeven vanuit het (lokale) natuur- en milieubeleid. Onder invloed van het rijksbeleid, met name vanaf “Zorgen voor morgen” tot en met het NMP 3, wordt de aandacht gevestigd op NME als instrument bij lokaal beleid. Ondersteuning van lokaal milieubeleid is dan ook vanaf de jaren tachtig praktijk geworden. NME positioneerde zich daarbij als een van de instrumenten bij de uitvoering van het lokaal/regionaal beleid, waarmee onder meer de exclusiviteit van het onderwijs als specifieke doelgroep op dat niveau verminderde.

Een derde motief voor NME ontstaat de laatste tijd en spitst zich toe op de mogelijke bijdrage van NME binnen het begrip duurzaamheid. Duurzaamheid appelleert in elk geval aan een integrale benadering van de klassieke milieuthema's binnen de driehoek : economie, ecologie en maatschappelijke processen. Het voeren van een dialoog en het hanteren van “interactieve planvormingsprocessen” zijn kenmerken, die binnen de NME-praktijk vooral in de vorm van Lokale Agenda 21 gestalte krijgen.

In grove lijnen zijn de drie NME-motieven die binnen het werkveld momenteel gangbaar en herkenbaar zijn als volgt te typeren:

	ecologische basisvorming	(lokaal) milieubeleid/leefbaarheid	(lokaal) duurzaamheidsbeleid
legitimering	kennis en zorg voor natuurlijke omgeving; basis voor gedragsperspectieven die rekening houden met natuur en milieu	draagvlak voor lokaal milieubeleid is noodzakelijk voor totstandkoming en steun voor beleid	samenhang tussen economische, ecologische en maatschappelijke processen noodzaak voor duurzame ontwikkeling
missie	bewustwording	realiseren concrete maatregelen	participatie van actoren bij beleid
doelgroep	m.n. onderwijs; ook jeugdorganisaties en burgers	doelgroepen van overheidsbeleid	actoren die beleid kunnen beïnvloeden
kwaliteiten medewerkers	pedagogisch/didactisch	communicatie	procesbegeleiding
werkwijze	aanbodgericht	opdrachtgericht	vraaggericht
omschrijving	lessen	projecten	processen

3. Ontwikkelingen

Eind jaren tachtig is een ontwikkeling op gang gekomen die geleid heeft tot een NME-praktijk, gestoeld op de drie hierboven omschreven motieven. In de jaren negentig hebben ontwikkelingen binnen het natuur- en milieubeleid duidelijk effecten gehad op de NME-praktijk als instrument voor lokaal milieubeleid. In het verlengde hiervan speelt het begrip “duurzaamheid” een rol.

Een “vergezicht” voor milieubeleid is altijd geweest: “externe integratie”, ofwel: het incorporeren van milieubeleid in relevante beleidsterreinen (economie, volkshuisvesting, ruimtelijk beleid etc.). Hierdoor wordt het belang van een inhoudelijke deskundigheid bij NME-werkers anders. De rol van NME'ers om inhoud en methodiek geheel zelfstandig te bepalen verandert: steeds meer zijn NME'ers deskundigen, die inhoudelijke deskundigheden van anderen weten te benutten en te vertalen in educatief verantwoorde en communicatief effectieve programma's. In vergelijking met de jaren tachtig is het beleid verschoven, waarbij de volgende trends zichtbaar worden. Het milieubeleid wordt steeds minder als sectorbeleid gevoerd, maar vormt steeds meer onderdeel van overig beleid en is in de fase van beheer terecht gekomen. Grofweg gezegd is de noodzaak voor “het overtuigen dat er een milieuprobleem is” verschoven naar de fase dat “er krachtig moet worden uitgevoerd”. Overheden en doelgroepen kennen en nemen immers steeds meer hun verantwoordelijkheden. In feite loopt milieubeleid in de beleidslevenscyclus nu in de fase van uitvoering en evaluatie. Tegelijkertijd heeft sinds de VN-conferentie in Rio het begrip “duurzaamheid” een enorme impact gekregen. Zoals eerder opgemerkt gaat het bij duurzaamheid om de integratie tussen economische, ecologische en sociale factoren. Dit heeft grote gevolgen voor de NME-beroepspraktijk. Nederlanders hebben blijkens onderzoek een grote waardering voor de natuur en een zeer hoog milieubesef. Waar het nu op aankomt is natuur- en milieuvriendelijk gedrag. Er is hierbij duidelijk meer behoefte aan het aangeven van mogelijkheden zodat (groepen van) burgers zelf hun gedrag richting duurzaamheid

kunnen bepalen, dan aan het opleggen van een dictaat, hoe ecologisch verantwoord ook. Geloofwaardigheid, haalbaarheid en zelfstandigheid zijn hierbij sleutelwoorden. Deze ontwikkeling heeft de noodzaak van een professionalisering duidelijk versterkt: goedbedoeld enthousiasme is niet meer voldoende, er is behoefte aan resultaatgerichte professioneel uitgevoerde werkzaamheden. Er is behoefte aan uitvoerders die tegelijkertijd willen en kunnen inspelen op een meer zakelijke omgeving, waar gestuurd wordt op output met duidelijke producten, veelal op basis van co-financiering. Deze ontwikkeling wordt verder versterkt door een verschuiven van het instrumentarium. Naast wet- en regelgeving komt er meer en meer plaats voor overleg, participatie en interactiviteit. De nadruk op communicatie wordt groter. Het sociaal instrumentarium is niet alleen een erkend onderdeel van het instrumentarium voor duurzaamheid geworden, de praktijk laat zien dat dit sociaal instrument al naar gelang de situatie en het probleem (of de opdracht) ook op verschillende wijze ingezet kan worden. In de praktijk gaat het om activiteiten van informatie, educatieve of participatieve aard en hun mengvormen.

4. Slot

Duidelijk is dat NME van kleur verschoten is. Er is in feite geen sprake meer van een eenduidig, afgebakend werkveld NME. Het begon met natuur, toen kwam milieu er bij en nu is het zelfs verbreed tot duurzaamheid. Van puur schools onderwijzen “over bloemen en bijen” heeft zich de ontwikkeling voorgedaan naar het creëren van situaties binnen en buiten school, waarin mensen leren hoe ze kunnen bijdragen aan een duurzame samenleving. Van dé NME-medewerker naar kennis en kunde van leerprocessen, verspreid over diverse medewerkers. Van belang is nu dat bestuurders bewust kiezen voor de verschillende motieven, daarbij de nodige middelen verschaffen en aangeven wie met de uitvoering zal worden belast. Het huidige diffuse beeld zal dan langzamerhand weer glashelder worden, net als destijds.

Begrippenlijst bij

“NME 21: leren voor een duurzame samenleving”

Deze lijst bevat de uitwerking van begrippen die in het betoog van de notitie aan de orde komen, maar omwille van de omvang niet uitvoerig worden beschreven. Deze begrippen zijn in de notitie met een *) aangeduid.

Maatschappelijke ontwikkelingen (zie blz.5)

Maatschappelijke ontwikkelingen als bevolkingsgroei, benutting en verdeling van natuurlijke hulpbronnen en van ruimte, milieuvraagstukken, mobiliteit en het ontstaan van een multicultureel levenspatroon vragen van overheid en burgers om een adequate reactie. Ook ontwikkelingen als individualisering, een toenemende mondigheid van de burger en een veranderende relatie overheid - burger, stellen nieuwe eisen. Overheden treden terug en leggen verantwoordelijkheden in de samenleving. De voortdurende en snelle stroom van nieuwe informatie vraagt om “levenslang leren” van mensen en om “lerende organisaties”. Al deze ontwikkelingen hangen nauw samen en beïnvloeden elkaar. Zij spelen zowel op nationaal als op internationaal niveau, maar komen veelal op het lokale en regionale niveau het meest tot uitdrukking.

De actieve en lerende samenleving (zie blz.5)

De voortdurende maatschappelijke ontwikkelingen en het streven naar duurzaamheid stellen blijvend eisen. Ze vereisen kennis, inzicht, betrokkenheid en vaardigheden. Die komen echter niet uit de lucht vallen, maar moeten worden geleerd. Ze vragen bovendien voortdurend om aanpassing en bijstelling.

Het onderwijs is een omgeving die zich daarvoor uitstekend leent. Het is dan ook belangrijk dat NME wordt vastgelegd in de kerndoelen en eindtermen van het onderwijs.

NME vindt ook buitenschools plaats. De buitenschoolse NME is beslist niet het monopolie van specifieke natuur- en milieu(-educatieve) organisaties. Noch hebben mondiale, in het bijzonder op ontwikkelingssamenwerking gerichte organisaties er het alleenrecht op. Duurzaamheid krijgt ook aandacht in tal van andere organisaties en verbanden : vak- en standsorganisaties, vrouwenverenigingen, jeugd- en jongerenorganisaties, kerkelijke groeperingen, wijk- en buurtorganisaties, organisaties voor zorg en welzijn, belangenorganisaties en vele andere.

Het bedrijfsleven laat zich evenmin onbetuigd. In het kader van “maatschappelijk verantwoord ondernemen” (nationaal en internationaal) wordt aandacht besteed aan duurzaamheid, onder meer in de vorm van cursussen bedrijfsmilieuzorg. Daarnaast geven bedrijven goede produktinformatie en nemen zij deel aan samenwerkings-projecten van branche- en koepelorganisaties, bijvoorbeeld “duurzaam klussen”, afvalpreventie, ontwikkeling keurmerken van bv. koffie en thee, ecologische producten e.d.

Ook van uit de particuliere hoek komen spontaan tal van initiatieven voort ter beïnvloeding van de samenleving (“burgers voor burgers”). Particuliere organisaties zetten zich in, bijvoorbeeld in de vorm van wijkgerichte acties, milieu-coöperaties, Noord-Zuid-campagnes, natuurszorgprojecten of ecoteams. Steeds vaker worden maatschappelijke debatten en landelijke of lokale acties georganiseerd waarin overheid, bedrijfsleven en burgers beleidsmaatregelen doorspreken.

Lokale Agenda 21 is hiervan een goed voorbeeld. Overheden doen aan “interactieve beleidsvorming”: ze betrekken belanghebbenden in een pril stadium bij de beleidsontwikkeling.

Duurzaamheid (zie blz.5)

“Duurzame ontwikkeling” of “duurzaamheid” wordt sinds het rapport Brundlandt “Our common future” (1987) (inter)nationaal gezien als leidend beginsel voor de relatie tussen de mens en zijn omgeving. Iedereen is verantwoordelijk voor het duurzaam behoud, het duurzaam gebruik en een eerlijke verdeling van de rijkdommen van de aarde. Het gaat daarbij om duurzaamheid in ecologisch, economisch en sociaal-cultureel opzicht; drie aspecten die in samenhang met elkaar moeten worden gezien.

Duurzaamheid is niet alleen een kwestie van weten, maar vooral van doen. Dat “doen” vindt plaats in de eigen leefomgeving. Het begrip “leefbaarheid”, dat betrekking heeft op de kwaliteit van de wereld om ons heen, is nauw verbonden met het begrip “duurzaamheid”. Het is als het ware de “nabije dimensie” van duurzaamheid. De dagelijkse leefomgeving is te zien als de “opstap” op weg naar een duurzame samenleving.

NME als onderdeel van het sociaal instrumentarium (zie blz.6)

NME is meer dan leren over natuur en milieu. Het is een complex van communicatieve activiteiten en sociale leerprocessen (educatie, voorlichting, dialoog, oordeelsvorming, reflectie e.d.), gericht op de bewustwording van en verantwoordelijkheid voor de relatie natuur - milieu - samenleving. In de praktijk worden ook weleens verwante en/of deels overlappende begrippen gebruikt als “milieuvorlichting”, “milieucommunicatie” of “milieudialoog”.

Zowel de overheid als particuliere organisaties hanteren voorlichting, educatie, dialoog en participatie als vormen van communicatie. Ze vormen samen het “sociaal instrumentarium”, dat zich richt op gedragsbeïnvloeding door middel van vergroting van kennis en inzicht, begrip en betrokkenheid. Willen juridische instrumenten (wet- en regelgeving; handhaving), economische instrumenten (subsidies; heffingen) en fysieke instrumenten (zoals glasbak of snelheidsbegrenzer) goed functioneren, dan kan dat niet zonder begrip, acceptatie, actieve steun en handelingsbereidheid (“draagvlak”). Zeker bij een “terugtrekkende” overheid in de zin van een minder door middel van wet- en regelgeving sturende overheid, is een goed functionerend sociaal instrumentarium van wezenlijk belang. Van burgers worden immers zelfstandige oordeelsvorming en inzet verwacht.

Bestuurlijke verankering (zie blz.8)

Werken aan “bestuurlijke verankering” van NME wil zeggen: NME verklaren tot een geïntegreerd onderdeel van een actief overheidsbeleid. Het sociaal instrumentarium, waaronder dus NME, neemt echter nog te een bescheiden plaats in vergeleken met de inzet van de andere beleidsinstrumenten, zoals wet- en regelgeving, handhaving en subsidiëring/heffingen. Er is nog onvoldoende erkenning van en kennis over de meerwaarde van NME als beleidsinstrument. NME-aanbieders zullen die meerwaarde in de praktijk moeten aantonen.

Bestuurlijke verankering van NME zal voor de overheid in veel gevallen een nieuwe opgave en uitdaging betekenen. Het NMP 3 bepleit een actief beleid op dit punt : “Het kabinet (d.w.z. Paars I) zal het sociaal instrumentarium verder ontwikkelen en de toepassing ervan, ook bij ander overheden, bevorderen” (blz.389).

Inbedding in het onderwijs (zie blz.9)

Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs heeft NME intussen een plaats veroverd. Zo is ecologische basisvorming opgenomen in de kerndoelen van het basisonderwijs. Ook in de basisvorming en de tweede fase van het voortgezet onderwijs wordt aandacht besteed aan NME.

Een onderzoek uit 1997 van de inspectie van het onderwijs wees bijvoorbeeld uit dat in 60 % van de scholen van het basisonderwijs schoolgebonden milieuzorg van voldoende kwaliteit was. Ook bleek dat steeds meer scholen erin slagen de milieuzorg-maatregelen in de lessen in te passen en de leerlingen actief bij de uitvoering te betrekken.

Maar er zijn ook negatieve berichten. Voor veel leraren is bijvoorbeeld nog onduidelijk wat precies met NME wordt bedoeld. In het voortgezet onderwijs bleek slechts één op de vier scholen voldoende aandacht aan NME te besteden (in 1994 was dat één op de zes scholen).

Integratie in maatschappelijke sectoren (zie blz.10)

Mensen moeten inzicht krijgen in de oorzaken van de achteruitgang van natuur- en milieukwaliteit, verdelings-vraagstukken, migratieproblematiek en dergelijke. Dat vergt kennis en inzicht over de manier waarop zij veranderingen kunnen bewerkstelligen. De samenleving “natuur- en milieu-inclusief” moeten gaan denken en handelen.

Algemene oproepen om verantwoordelijkheid voor duurzaamheid te dragen hebben te weinig resultaat. Beter is het aan te sluiten bij (kleinere) sociale verbanden als het gezin, het bedrijf, de vereniging. Doorgaans hanteren dergelijke groepen gezamenlijke normen en waarden die kunnen dienen als basis voor een streven naar duurzaamheid. Een voorbeeld is de wijze waarop in een bedrijf het reizen voor het werk wordt geregeld; of afspraken in het gezin over de temperatuur in huis, over het groenbeheer in een woonbuurt, het gebruik van duurzaam hout of over bestrijdingsmiddelen in een vereniging van volkstuinders.

Doorwerking (zie blz.11)

Wil NME mensen voldoende in staat stellen om bij te dragen aan de duurzaamheid en leefbaarheid van de samenleving dan stelt dat hoge eisen aan de inhoud en methoden van NME. De Extra Impuls heeft op dit punt resultaten geboekt, maar evaluatie maakt duidelijk dat er meer nodig is wil “doorwerking” echt van de grond komen. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt nadrukkelijk bij alle organisaties die NME-activiteiten uitvoeren. Ze moeten “zelfsturend” zijn. Dat betekent dat ze zorgen voor uitvoering en evaluatie van NME, voor kennis-ontwikkeling, voor professionalisering en kwaliteitszorg, waaronder ondersteuning van het lokale vrijwilligers-werk. Maar ook voor horizontale en verticale samenwerking, voor samenwerking met derden en bevordering van de “maatschappelijke integratie” van NME. De verantwoordelijkheid van de overheden spitst zich toe op facilitering en financiële ondersteuning.

Professionalisering en kwaliteitszorg (blz.11)

Een professionele organisatie is een organisatie die met het oog op behoud en verbetering van de kwaliteit van zijn producten en werkprocessen, in staat is in te spelen op een veranderende omgeving. Een professionele organisatie is zich bewust van de rol die ze speelt in haar maatschappelijke omgeving. Professionaliteit komt ook tot uitdrukking in de klant- of vraaggerichtheid, in de evaluatie van de resultaten en in de terugkoppeling daarvan naar de eigen werkzaamheden. Een efficiënte bedrijfsvoering en kwaliteitszorg behoren eveneens tot de kenmerken van een professionele organisatie.

De maatschappelijke organisaties die NME uitvoeren zijn zich, mede door de Extra Impuls, hiervan bewust. Er is dan ook al het nodige op gang gekomen, maar het zal nog wel een aantal jaren duren voordat het gedachten-goed van professionalisering zijn doorwerking heeft gekregen. Professionalisering vraagt tevens om een samen-hangende kwaliteitszorg en om criteria om die te meten.

Veel van de organisaties die zich bezighouden met NME doen dat met behulp van vrijwilligers. Het zijn mensen die zich uit zorg voor de samenleving, met plezier en vaak met grote deskundigheid inzetten voor de kwaliteit van de omgeving . Ze vormen een waardevolle

aanvulling op de beroepskrachten. Ook zij hechten uit een oog-punt van effectiviteit van hun werk aan kwaliteitsverbetering. Dat moet hen dan ook mogelijk worden gemaakt. Het is in eerste instantie een taak van de organisatie zelf om die kwaliteitsverbetering tot stand te brengen. De overheid heeft een taak in de ondersteuning daarvan.

Professionaliteit en kwaliteitszorg vragen om NME-medewerkers die adequaat zijn geschoold. Een specifieke NME-opleiding bestaat (nog) niet. Van NME-ers wordt kennis verwacht op zeer uiteenlopende terreinen: (ped)agogiek, milieukunde, biologie, geografie, economie, voorlichtingskunde, communicatie enz.. Daarnaast moeten ze beschikken over ervaringskennis en -kunde en houding, zoals betrokkenheid, invoelingsvermogen, het kunnen denken en werken vanuit wisselende perspectieven. Voor alle NME-medewerkers, beroepskrachten en vrijwilligers, geldt dat er steeds weer opnieuw redenen zijn om bij te leren.

Een belangrijk onderdeel van doorwerking heeft te maken met de uitwisseling van kennis en ervaring van scholen met "de buitenwereld". Leraren die de nodige kennis hebben opgedaan in verband met hun vak, kunnen andere mensen scholen ("teach the teachers"). Terwijl mensen van buiten de scholen daar hun specifieke expertise, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheidsvraagstukken of de relatie ecologie-economie-samenleving kunnen overbrengen.

Kennismanagement en ondersteuningsstructuur (blz. 11)

De kwaliteit van NME is gebaat bij het bij elkaar brengen van vraag en aanbod van kennis. Daarvoor is goed kennismanagement nodig op basis van een ondersteuningsstructuur. Die structuur bestaat uit een netwerk van samenwerkende organisaties en aanspreekpunten op het gebied van NME. De klanten kunnen een beroep doen op de ondersteuningsstructuur voor advies, begeleiding, ondersteuning en/of uitvoering van een NME-activiteit. Tot de partners in de ondersteuningsstructuur kunnen bijvoorbeeld behoren het Centrum voor internationale samenwerking (COS), de provinciale Milieufederatie, het Consulentschap NME, een vertegenwoordiging van de gemeentelijke contactambtenaren, stedenbandorganisaties, de provinciale afdeling van de Nederlandse Bond van Plattelandsvrouwen, een regionaal NME-centrum en de regionale afdeling van de Nederlandse Fietsersbond.

De gedaante van zo'n ondersteuningsstructuur hangt af van de specifieke situatie per provincie of regio. Enkele varianten die in ons land voorkomen zijn:

de Coördinatiecommissie NME/Milieuvoorlichting, waarin leden (gemeenten, provincie en maatschappelijke organisaties informatie uitwisselen, afstemmen en met elkaar samenwerken (Drenthe);

een programmabureau NME (onderdeel provinciaal consulentschap) met regionale en gemeentelijke NME-centra (Noord-Brabant);

regionale netwerken rondom NME-centra (Limburg);

een netwerk van samenwerkende gemeenten, die twee beroepskrachten financieren (Overijssel); provinciale (IVN-)Consulenten NME, die samenwerken met regionale centra (Gelderland).

Op dit moment bestaat in een aantal provincies een adequate ondersteuningsstructuur. Het beeld is echter niet dekkend voor heel Nederland.

Op landelijk niveau functioneren diverse instellingen, die een ondersteunende functie vervullen, zoals het IVN/Bureau NME-Diensten, Milieu Centraal, Stichting Veldwerk Nederland, COS Nederland, het Landelijk Servicebureau Ontwikkelingseducatie, de Nationale Jongerenraad voor Milieu en Ontwikkeling (NJMO), en Stichting MOOI. Recent zijn voorzieningen getroffen om de aansluiting van deze organisaties op de vraag uit het veld te verbeteren. De regionale/provinciale ondersteuningsstructuren kunnen op dit terrein een belangrijke functie vervullen. Dit vereist onder meer intensiever contact tussen organisaties.

Het is van belang dat de ondersteuningsstructuren, hoe verschillend in schaalgrootte ook, samenwerken in het overdragen van kennis en informatie. Goede afstemming en coördinatie leiden ontegenzeggelijk tot een grote(re) synergie. Iedereen moet steeds op de hoogte zijn van elkaars werk, zodat klanten gebruik kunnen maken van alom voorhanden zijnde kennis. Behalve netwerken op persoonlijk vlak kan informatie- en communicatie-technologie (ICT) bij dit alles een belangrijke rol vervullen. Kennismanagement behoort dus tot de kerntaken van de diverse ondersteuningsstructuren. Horizontale en verticale samenwerking en afstemming tussen de ondersteuningsstructuren is noodzakelijk.

Gemeentelijke uitvoeringsprogramma's (blz. 12)

In de gemeentelijke uitvoeringsprogramma's wordt omschreven wie wat doet en met welk resultaat. De uitvoering kan op diverse manieren vorm krijgen :

de gemeente voert zelf uit;

de gemeente besteedt de uitvoering onder voorwaarden uit, bijvoorbeeld aan bepaalde lokale of regionale maatschappelijke organisaties of bureaus;

de gemeente en externe organisaties stellen gezamenlijk een actieplan op en maken een onderlinge taak verdeling;

de gemeente maakt gebruik van (beleidsrelevante) initiatieven van maatschappelijke organisaties en/of bedrijven en stimuleert en faciliteert deze;

een combinatie van deze mogelijkheden.

